

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

EGIDIJUS LOSIS
(TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA)

TEMA
SLAPTIEJI TYRĖJAI IR JŲ VEIKLOS RIBOS ĮRODYMŲ RINKIMO PROCESSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
daktaras docentas
Atrūras Panomariovas

Vilnius, 2004

TURINYS

Įvadas	3.
1. Slaptųjų tyrėjų samprata	6.
1.1. Slaptieji tyrėjai – pareigūnai atliekantys ikiteisminį tyrimą byloje	7.
1.2. Slaptieji tyrėjai – asmenys, nesantys ikiteisminio tyrimo subjektų pareigūnais	9.
2. Slaptųjų tyrėjų veikla.....	14.
2.1. Slaptųjų tyrėjų naudojimas tiriant nusikaltimus užsienio valstybėse	14.
2.2. Slaptųjų tyrėjų veikla tiriant nusikaltimus Lietuvoje	17.
2.2.1. Slaptųjų tyrėjų veikla atliekant BPK numatytus veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės.....	18.
2.2.2. Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai	22.
2.3. Slaptųjų tyrėjų veiklos lestinumas ir ribos įrodymų rinkimo procese	29.
3. Slaptųjų tyrėjų veiklos metu surinktų duomenų kaip įrodymų samprata	36.
Pabaiga.....	40.
Literatūros sąrašas	44.
Santrauka	47.

ĮVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, suponuoją kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Užtikrinti tokį saugumą yra viena iš valstybės priedermių ir vienas iš prioritetinių uždavinių. Todėl valstybė yra priversta imtis įvairių teisėtų, demokratinėje visuomenėje priimtų priemonių, leidžiančių kontroliuoti nusikalstamumą.

Šis tikslas yra detalizuotas įstatymų normomis, kuriomis siekiama ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (Baudžiamojo proceso kodekso² 1 str. 1 d.).

Asmens įtariamo (kaltinamo) nusikaltimo padarymu teisių ir laisvių užtikrinimas yra valstybės matas, rodantis jos kaip teisinės ir demokratinės valstybės pobūdį, siekiant išvengti nepagrįsto asmens baudžiamojo persekiojimo, jo neteisingo nuteisimo. Todėl Lietuvos Respublikoje kaip ir daugelyje kitų demokratiškas valstybių, nusikaltimų išaiškinimą, baudžiamųjų bylų tyrimą reglamentuojančių normų sistema grindžiama teisingumo, teisėtų lūkesčių, teisės į gynybą užtikrinimo ir kitų principų visetu.

Vykdamas baudžiamąjį persekiojimą, įstatymais valstybei yra suteikiamos teisės taikyti įvairias specifines priemones. Tačiau kova su nusikalstamumu turi vykti tik teisėtomis priemonėmis, nepažeidžiančiomis žmogaus teisių ir laisvių įtvirtintų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje³, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje⁴, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte⁵, Europos Sąjungos Konstitucijoje⁶ ir pamatiniame nacionalinės teisės akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

Valstybė kovoje su įvairių formų nusikalstamumu taiko įvairius specialius tyrimo metodus. Jų pobūdį formas, nulemia atskirų nusikaltimų kategorijų pavojingumas, sudėtingumas, paplitimas. Kurti tokias specialias priemones, metodus ir tai panaudoti atskleidžiant nusikaltimus, nustatant kaltus jų padarymu asmenis, - yra pateisinama ir būtina, nes kai kurių nusikaltimų paprastais tyrimo būdais, metodais dažnai būna neįmanoma atskleisti arba tai padaryti būna ypatingai sudėtinga. Tokių priemonių sukūrimas ir panaudojimas dažniausiai siejamas su pačiais sunkiausiais, gerai

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992, Nr. 33-1014. Toliau tekste – Konstitucija.

² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Žin., 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46. Toliau tekste - BPK.

³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016. Toliau tekste – Konvencija.

⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Toliau tekste – Deklaracija.

⁵ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288. Toliau tekste – Paktas.

⁶ Europos Sąjungos Konstitucija. Toliau tekste – ES Konstitucija.

organizuotais ar labai latentiškais nusikaltimais, keliančiais realų pavojų daugelio žmonių, visuomenės ar net valstybės saugumui.

Viena iš tokių priemonių – slaptųjų tyrėjų institutas.

Šiame magistro baigiamajame darbe⁷ siekiama apžvelgti ir iširti slaptųjų tyrėjų instituto naudojimo ypatumus, nustatyti slaptųjų tyrėjų sampratą, jų veiklą ir veiklos ribas, atitikimo minėtiems nacionalinės ir tarptautinės teisės aktams prasme.

Baigiamasis darbas yra teorinio analitinio pobūdžio.

Pasirinktos baigiamojo darbo temos problematika pasireiškia tame, kad siekdami baudžiamojo proceso tikslų ikiteisminio tyrimo pareigūnai turi teisę naudotis slaptųjų tyrėjų pagalba, tačiau iškyla slaptųjų tyrėjų veiklos, šios veiklos rezultatų panaudojimo asmens kaltumui nustatyti bei nubaudimui pagrįstumo ir teisėtumo klausimai.

Šis klausimas pasidarė itin aktualus 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusioje BPK redakcijoje suteikus ikiteisminio tyrimo subjektams teisę naudotis slaptųjų tyrėjų pagalba, t.y. veiksmais, iki tol priklausiusiais išimtinai operatyvinės veiklos sferai.

Ši tema Lietuvos Respublikos teisės doktrinoje nenagrinėta. Pagrindiniais „architektais“ formuojančiais teisės doktriną šia tema Lietuvos Respublikoje laikytini doc.dr. Gintaras Goda, doc.dr. Artūras Panomariovas, doc.dr. Kęstutis Šimkus, doc.dr. Pranas Čiočys, doktrininės nuostatas išdėstę periodiniuose teisės leidiniuose straipsnių pavidalu. Šiuose veikaluose slaptųjų tyrėjų veikla nagrinėjama pagrįsde operatyvinės veiklos prasme.

Ypatingai svarią reikšmę nagrinėjamos temos klausimų problematikai spręsti turi Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimai⁸.

Nagrinėjant slaptųjų tyrėjų veiklos ir jos rezultatų panaudojimo įrodinėjimo procese aspektą, didelė reikšmė teikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartims ir konsultacijoms.

---

⁷ Toliau tekste – baigiamasis darbas.

⁸ Turimi omenyje: 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ ir 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos Telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. Redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

Rusų autorių darbuose slaptųjų tyrėjų institutas nagrinėtinas išimtinai operatyvinės veiklos prasme, baudžiamojo proceso teisę paliečiant tik analizuojant operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių surinktos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese klausimą.

Baigiamais darbas paremtas teisės aktu, Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo teismo aktų bei rusų autorių darbų analize.

Darbo tikslas – nustatyti slaptųjų tyrėjų sampratą, veiklos ribas įrodymų rinkimo procese.

Darbe formuojami tarpiniai uždaviniai tikslui pasiekti:

1. atskleisti slaptųjų tyrėjų sampratą.
2. nustatyti slaptųjų tyrėjų veiklos ribas.
3. atskleisti slaptųjų tyrėjų veiklos rezultate surinktų duomenų naudojimo baudžiamajame procese leistinumą.

Baigiamojo darbo objektas – slaptieji tyrėjai, jų veikla.

Baigiamojo darbo dalykas – teisės normų turinys reglamentuojantis slaptųjų tyrėjų institutą.

Baigiamojo darbo metodai: istorinis, loginės analizės, teleologinis, lingvistinis ir kt. metodai.

Hipotezė: slaptųjų tyrėjų veikla kaip informacijos (duomenų) šaltinis baudžiamajame procese yra leistina.

Baigiamojo darbo dėstomoji dalis susideda iš trijų skyrių: pirmame atskleidžiama slaptųjų tyrėjų samprata, aptariami jų rūšių ypatumai ir skirtumai; antrame trumpai apžvelgiamas slaptųjų tyrėjų panaudojimas užsienio valstybėse, analizuojamos slaptųjų tyrėjų panaudojimo Lietuvos Respublikoje vados ir pagrindai, bei šios veiklos ribos; trečiame skyriuje analizuojama susiklosčiusi slaptųjų tyrėjų veiklos metu surinktų duomenų panaudojimo baudžiamajame procese leistinumas, šiems duomenims, kaip įrodymams keliami reikalavimai.

1. SLAPTŪJŲ TYRĖJŲ SAMPRATA.

Sąvoka „slaptieji tyrėjai“ Lietuvos Respublikos teisės aktuose nevartojama, neatskleista.

Loginė – gramatinė šios sąvokos analizė rodo šiai sąvokai priskirtinų asmenų požymius:

1. asmenys vykdo tiriamąją veiklą;
2. asmenys yra slapti (išslaptinti).

Oficialusis Lietuvos teisės doktrinos kūrėjas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2000 m. gegužės 8 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies, ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (byloje Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000)⁹ vartoja sąvoką „slaptieji tyrėjai“, kuri yra tapatinama su „slaptųjų agentų sąvoka“, abi šias sąvokas siejant išimtinai su operatyvinės veiklos slaptaisiais dalyviais¹⁰.

„Slaptųjų tyrėjų“ sąvoką vartoja ir doc.dr. Gintaras Goda straipsnyje „Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą“¹¹. Doc.dr. G.Godos straipsnio skyriaus „Slapti tyrėjai (agentai) užsienio valstybėse“ pavadinimas rodo, kad autorius sutapatina „tyrėjo“ ir „agento“ sąvokas. Apibrėždamas sąvoką „slapti tyrėjai“ autorius apibendrintai nurodo: „Paprastai kalbama apie slaptus tyrėjus ar slaptus agentus, t.y. asmenis, kurie prisidengę išgalvotais anketiniais duomenimis ir biografija, jeigu, aišku to reikia, arba paprasčiausiai nuslėpdami esą pareigūnai, renka informaciją apie daromą nusikalstamą veiklą.“¹²

Iki 2003 m. gegužės 1 d. naujos BPK redakcijos įsigaliojimo slaptųjų tyrėjų panaudojimas buvo leistas išimtinai operatyvinėje veikloje.

Slaptųjų tyrėjų panaudojimas baudžiamajame procese buvo būtinas siekiant efektyvesnio latentiškų ir sunkių nusikaltimų išaiškinimo. Ši būtinybė iškilo, kadangi ikiteisminis tyrimas pradedamas BPK 166 str. nustatytais atvejais, t.y. dažniausiai dėl nusikalstamų pasekmių. Būtent šiais atvejais ir kyla būtinybė panaudoti iki tol tik operatyvinės veiklos „arsenale“ buvusius tyrimo metodus ir priemones atskleidžiant nusikaltimus.

Slaptųjų tyrėjų instituto įtvirtinimu baudžiamajame procese sudaro galimybę užtikrinti efektyvią operatyvinės veiklos metu pradėtų veiksmų tąsą.

---

⁹ Konstitucinio teismo aktai. 3 knyga (1999-2001)\\ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 478-525.

¹⁰ Pažymėtina, kad tuo metu galiojusi 1963 m. BPK redakcija parengtinio tyrimo subjektams nenustatė teisės atlikti veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės ir atlikti Nusikalstamą veiklą imituojančius veiksmus.

¹¹ Teisė, 2000 m., Nr. 37, p. 34 – 43.

¹² Ten pat, p. 34.

Slaptuosius tyrėjus grupuosiu į dvi dalis pagal asmens atliekančio slaptojo tyrėjo veiksmus dalyvavimo šioje veikloje pagrindą:

1. pareigūnai, kurie kaip slapti tyrėjai dalyvauja atliekant tyrimo veiksmus, atlikdami tarnybines pareigas, jų kompetencijos ribose;

2. asmenys, nesantys ikiteisminio tyrimo institucijų darbuotojais, kurie BPK 158 str. ir 159 str. nustatyta tvarka išimtiniais atvejais gali kaip slapti tyrėjai atlikti tyrimo veiksmus.

Operatyvinės veiklos įstatymo 17 str. numato galimybę naudoti operatyvinės veiklos rezultatus baudžiamajame procese. Todėl tiriant slaptųjų tyrėjų instituto sampratą ir veiklą operatyvinės veiklos slaptuosius dalyvius taipogi reikėtų prijungti prie slaptų tyrėjų, kurių veiklos rezultatai panaudojami siekiant BPK tikslų. Tuo pagrindu slaptuosius tyrėjus galima būtų skirstyti ir pagal jų veiklą reglamentuojantį įstatymą:

- 1) slaptieji tyrėjai vykdantys veiklą Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka ir pagrindais;
- 2) slaptieji tyrėjai vykdantys veiklą Operatyvinės veiklos įstatymo nustatyta tvarka ir pagrindais.

Baigiamajame darbe nustatant slaptųjų tyrėjų sampratą bus vadovaujama slaptųjų tyrėjų skirstymu pagal dalyvavimo šiose veiksmuose baudžiamojo proceso metu pagrindą, analogijos su operatyvinės veiklos slaptaisiais dalyviais kontekste (nustatant esminius skirtumus ir pan.). Slaptųjų tyrėjų analizės su operatyviniais veiklos slaptaisiais dalyviais būtinybę sąlygojo tai, kad šis institutas baudžiamajame procese perimtas iš operatyvinės veiklos. Jo aktualumas išlieka iki šiol, kadangi slaptųjų operatyvinės veiklos dalyvių rezultatai naudojami baudžiamajame procese.

1.1. Slaptieji tyrėjai – pareigūnai atliekantys ikiteisminį tyrimą byloje.

Ikiteisminio tyrimo subjektams numatyta galimybė įstatymų nustatyta tvarka atlikti tyrimo veiksmus panaudojant slaptuosius tyrėjus.

BPK slaptųjų tyrėjų sąvokos konkrečiai neįvardija, tačiau nurodo, kad „tiriant labai sunkius ir sunkius nusikaltimus, taip pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXVIII ir XXXVII skyriuose numatytus apysunkius nusikaltimus, ikiteisminio tyrimo pareigūnai tyrimą gali atlikti neatskleisdami savo tapatybės.“¹³ Loginis – lingvistinis – teleologinis šios BPK normos aiškinimas rodo, kad šie asmenys atitinka slaptųjų tyrėjų požymius.

Sugretinus BPK 158 ir 165 straipsnius, teigtina, kad ikiteisminio tyrimo metu slaptųjų tyrėjų pagalba, tiriant BPK 158 str. 1 d. numatytus nusikaltimus, gali naudotis policija, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Karo policija, Valstybės saugumo departamentas,

¹³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 158 str. 1 d..

Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Muitinės departamentas, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, kai tiriamos nusikalstamos veikos, išaiškėjusios šioms institucijoms atliekant tiesiogines funkcijas, numatytas jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, esančių tolimajame plaukiojime jūros laivų kapitonai – dėl laivo įgulos narių ir keleivių nusikalstamų veikų, padarytų tolimojo plaukiojimo metu, Kalėjimų departamento pareigūnai, areštinių, kardomojo kalinimo ir pataisos įstaigų direktoriai arba jų įgalioti pareigūnai – dėl šiose įstaigose padarytų nusikalstamų veikų. (BPK 165 str.).

Nors BPK 158 str. nenumato išimčių atlikti tyrimo veiksmus šio straipsnio nustatyta tvarka, tačiau manytume, kad BPK 165 str. 2 d. numatyti asmenys negali naudoti slaptųjų tyrėjų dėl realios galimybės gauti nustatytas sankcijas nebuvimo, tyrimą atliekančių asmenų kvalifikacijos stokos, jų veiklos kontrolės nebuvimo ir pan.).

Tačiau ne kiekvienas BPK 165 str. 1 d. nurodytos ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas turi teisę atlikti ikiteisminį tyrimą. Ikiteisminį tyrimą atlieka tik ikiteisminio tyrimo pareigūnai, t.y. ikiteisminio tyrimo įstaigoje dirbantis asmuo, kuris šios įstaigos ar jos padalinio vadovo pavedimu atlieka šio baudžiamojo proceso kodekse numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kuriais siekia nustatyti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir tokios veikos aplinkybes (BPK 18 str.).

Iš BPK 18 str. pateiktos ikiteisminio tyrimo pareigūno sąvokos seka, kad ne kiekvienas ikiteisminio tyrimo įstaigos darbuotojas yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas:

„<...> ikiteisminio tyrimo pareigūnu laikomas asmuo, kuris: 1) dirba vienoje iš BPK 165 str. nurodytų ikiteisminio tyrimo įstaigų; 2) tos įstaigos vadovo ar įstaigos padalinio vadovo yra įgaliotas atlikti BPK numatytus proceso veiksmus bei priimti sprendimus. Abi šios sąlygos būtinos: ne kiekvienas ikiteisminio tyrimo įstaigoje (pavyzdžiui, policijoje) dirbantis asmuo gali naudotis BPK ikiteisminio tyrimo pareigūnui suteiktais įgaliojimais ir, atvirkščiai, joks asmuo (išskyrus prokurorą ir ikiteisminio tyrimo teisėją, kurių įgaliojimai BPK atskirai apibrėžti) negali atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmų, jei tas asmuo nėra ikiteisminio tyrimo įstaigos darbuotojas.“¹⁴

Ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai baudžiamajame procese atlikdami ikiteisminio tyrimo veiksmus vykdo jiems nustatytą pareigą pasinaudoti visomis įstatyme numatytomis galimybėmis, kad būtų išaiškinta nusikalstama veika ir nustatytas ją padaręs asmuo.

BPK 158 str. 1 d. nurodo, kad šio straipsnio nustatyta tvarka veiksmus gali atlikti tik ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Tačiau sisteminė BPK 169 str. 2 d., 170 str. 1 d., Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 2 str. 2 d. 2 p. analizė rodo, kad prokurorui taipogi leidžiama atlikti visus reikalingus ikiteisminio tyrimo veiksmus. Tuo pagrindu darytina išvada, kad prokuroras

---

¹⁴ Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai) // Teisingumo ministerija: Teisinės informacijos centras, 2003 psl. 43 – 44.

ikiteisminio tyrimo metu taipogi gali atlikti baudžiamojo proceso kodekse nurodytus veiksmus, tame tarpe ir veiksmus neatskleisdamas savo tapatybės, t.y. kaip slaptas tyrėjas.

Reziumuojant slaptųjų tyrėjų kaip pareigūnų atliekančių ikiteisminį tyrimą byloje rūši, jai priskirsime pareigūnus, kuriems baudžiamojo proceso įstatymas suteikia teisę atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės dėl jų užimamų pareigų: prokurorą atliekantį tyrimą byloje, ir ikiteisminio tyrimo pareigūną, dirbantį vienoje iš BPK 165 str. nurodytų ikiteisminio tyrimo įstaigų ir tos įstaigos vadovo ar įstaigos padalinio vadovo įgaliotą atlikti BPK numatytus proceso veiksmus bei priimti sprendimus baudžiamajame byloje.

1.2. Slaptieji tyrėjai – asmenys, nesantys ikiteisminio tyrimo subjektų pareigūnais

Baudžiamojo proceso kodeksas suteikia teisę kaip slaptiems tyrėjams ikiteisminio tyrimo metu dalyvauti ir asmenims nesantiems teisėsaugos struktūrų (BPK 165 str. 1 d., bei prokuratūros) darbuotojais.

BPK 158 str. 6 d. konkrečiai nurodydamas, kad „ypatingais atvejais, kai nėra kitų galimybių nustatyti nusikaltimus darančius asmenis, šiame straipsnyje nustatyta tvarka tyrimą gali atlikti ir asmenys, kurie nėra ikiteisminio tyrimo pareigūnai.“ – įteisina asmenų, nesančių ikiteisminio tyrimo subjektų darbuotojais, kaip slaptų tyrėjų dalyvavimą baudžiamajame procese.

Šią slaptųjų tyrėjų rūši sudaro asmenys dalyvaujantys atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus neatskleisdami savo tapatybės, tačiau nesantys prokurorais ar ikiteisminio tyrimo pareigūnais.

Šių slaptųjų tyrėjų rūšies apibrėžimas ar jų požymiai BPK nepateikiami. Atskleidžiant BPK 158 str. 6 d. nurodytų asmenų sampratą tikslinga analizuoti Operatyvinės veiklos įstatymą, operatyvinės veiklos subjektui nustatantį analogišką BPK 158 str. 6 d. teisei teisę, slaptais tyrėjais naudoti asmenis, nesančius operatyvinės veiklos subjekto darbuotojais.

Slaptųjų operatyvinės veiklos dalyvių analizės būtinybę suponuoja ir ta aplinkybė, kad operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių atliktų veiksmų rezultatai gali būti panaudojami baudžiamajame procese.

Profesorius, teisės mokslų daktaras A.J.Šumilov pateikia sekantį nurodytų šios kategorijos slaptųjų tyrėjų apibrėžimą¹⁵: „juo laikomas bet koks veiksnus asmuo, įtrauktas padėti pasiruošti ar atlikti tyrimo veiksmus, t.y. teikiantis informaciją ar kitaip dalyvaujantis sprendžiant konkrečias

---

¹⁵ Rusų autoriai slaptųjų tyrėjų panaudojimo galimybes analizuoja išimtinai operatyvinės veiklos ribose.

operatyvinės veiklos užduotis, dėl ko jam suteikiamos atitinkamos teisės, skiriama socialinė ir teisinė apsauga, ir taip pat numatyta atsakomybė, prisiimtų įsipareigojimų nevykdymo atveju¹⁶.

Šių asmenų parinkimo procedūra baudžiamajame procese, kaip ir operatyvinėje veikloje nėra viešai reglamentuota. Tačiau operatyvinėje veikloje šių asmenų samprata apibrėžiama nurodant tam tikrus šios kategorijos slaptųjų tyrėjų požymius.

OVĮ 15 str. 1 d. nurodo:

„Operatyvinės veiklos slaptieji dalyviai yra <...> ir slapta su operatyvinės veiklos subjektais bendradarbiaujantys pilnamečiai asmenys, su kuriais operatyvinės veiklos subjekto darbuotojai sudarė susitarimą (žodžiu ar raštu) dėl slapto bendradarbiavimo <...>“.

Šios apibrėžimo analizė rodo, kad slaptiesiems tyrėjams būdingi šie požymiai::

1. juo gali būti tik fizinis asmuo;
2. asmuo turi būti pilnametis;
3. su ikiteisminio tyrimo pareigūnų ikiteisminiame tyrime, bei su operatyvinės veiklos subjekto darbuotoju operatyvinės veiklos metu, sudaręs susitarimą dėl slapto bendradarbiavimo.

Manytume, kad vietoj įtvirtinto pilnametystės požymio tikslingiau būtų įtvirtinti veiksnio požymį. Įstatymiškai įtvirtintas pilnametystės požymis asmens galimybę dalyvauti vykdant slaptą tyrimą nepagrįstai sieja su 18 metų asmeniui suėjimu¹⁷. Asmens galimybę būti slaptu tyrėju tikslingiau būtų sieti su asmens „veiksnumo“ sąvoka dėl šių priežasčių:

1. pilnametystės sąvoka apima ir neveiksnius asmenis, t.y. fizinius asmenis, kurie dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti (CK 2.10 str. 1 d.). Be to, remiantis BPK 79 str. šio asmens negalima būtų apklausti liudytoju BPK 158 str. 7 d. pagrindu. Tuo būtų suvaržyta kaltinamojo teisė į gynybą (Konvencijos 6 str. 3 d. „d“ p., BPK 44 str. 7 d.);
2. pilnametystės požymis nepagrįstai atima emancipuotų asmenų, t.y. teismo pripažintų visiškai veiksniais (CK 2.9 str. 1. d.), kuriems nors ir nesuėję 18 metų, teisę būti slaptaisiais tyrėjais. Šių asmenų dalyvavimas atskirų rūšių nusikaltimų tyrime (pvz. susijusių su narkotinių medžiagų platinimu) gali būti visuomeniškai reikšmingas, palengvinti baudžiamojo proceso uždavinių pasiekimą.

Manytume, kad slaptaisiais tyrėjais baudžiamajame procese kaip ir operatyvinėje veikloje turėtų būti draudžiama naudotis dvasininkų pagalba. OVĮ 15 str. 1 d. įtvirtina tiesioginį draudimą

---

¹⁶ Шумилов А.Ю. Основы уголовно - розыскного права (Правовое регулирование оперативно – розыскной деятельности). Общая часть: учеб. пособие. – М.: издатель Шумилова И. И., 2000. – 196 с. Psl. 106.

¹⁷ Pagal CK 2.5 str. asmuo laikomas pilnametis, kai jam sueina 18 metų.

slaptaisiais tyrėjais naudoti asmenis, kurie privalo išlaikyti išpažinties paslaptį, nurodant: „<...> Operatyvinės veiklos subjekto darbuotojai tokio susitarimo negali sudaryti su asmenimis, kurie privalo išlaikyti išpažinties paslaptį.“. Netiesiogiai šis draudimas numatytas ir procesiniame įstatyme, BPK 80 str. 1 d. 4 p. nurodant, kad dvasininkai negali būti apklausti liudytojais dėl to kas jiems buvo patikėta išpažinties metu, tuo BPK 158 str. 7 d. padarant neįgyvendinama. Neleistina procese slaptu tyrėju naudoti įtariamojo gynėjo, kadangi tai būtų nesuderinama su jo procesine gynybos funkcija (BPK 48 str. 2 d., 80 str. 1 d. 3 p.).

Tuo tarpu kitos nuostatos detalai reglamentuojančios slaptųjų tyrėjų veiklą yra slaptos, viešai neskelbiamos.

Smulki „Darbo su slaptaisiais bendradarbiais instrukcija“ yra patvirtinta Vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 004 1994 metų birželio 6 dieną, yra visiškai slapta ir visuomenei neskelbiama. Esminiai informatorių parinkimo ir darbo su jais principai yra tie patys kaip ir JAV.¹⁸ Tarybinio laikotarpio metu vykdoma slaptųjų tyrėjų veikla, atstačius Lietuvos Respublikos nepriklausomybę 1990-1991 metais, buvo detalai aprašyta dienraščio „Lietuvos Aidas“ rašinių cikle „Voratinklis“.

Slaptųjų tyrėjų veikla priklausomai nuo bendradarbiavimo (tyrimo) trukmės gali būti: vienkartinis pagalbos suteikimas, trumpalaikis bendradarbiavimas (pavyzdžiui, dalyvavimas konkrečioje baudžiamojame byloje) ir ilgalaikis bendradarbiavimas (kaip taisyklė, agento).¹⁹

Analizuojant 1994 m. patvirtintos Vidaus reikalų ministro instrukcijos (kurios teisinė galia šiuo metu nežinoma) ištraukas stebimas slaptųjų kriminalinės policijos bendradarbių (slaptų tyrėjų) skirstymas į tris kategorijas: informatorius, agentus ir rezidentus. Su dauguma iš jų sudaroma tipinė bendradarbiavimo sutartis, kurioje pažymima, kad bendradarbis pasirenka slapyvardį, kuriuo toliau ir vadinamas bet kuriuose dokumentuose. Informatoriai laikomi žemiausios kategorijos bendradarbiai. Dažnai jie ir dirba epizodiškai – kol jaučia atpildo grėsmę už savo padarytą nusikaltimą, iki teismo ar aiškinantis tik vieną konkretų nusikaltimą. Agentai – aukštesnės pakopos bendradarbiai. Jam mokamas pastovus atlyginimas bei priedas už suteiktą informaciją. Rezidentai – aukščiausia slaptųjų bendradarbių pakopa. Kai pareigūnai turi daug informatorių, jie nespėja su visais bendradarbiauti ir kartu atlikti kitus darbus. Todėl su jais bendrauja, pranešimus priima, skiria nesudėtingas užduotis ir atsiskaito su pareigūnu rezidentas. Paprastai rezidentai veikia tik dideliuose miestuose rajonuose apsieinama be jų. Šiam darbui parenkami pensininkai, anksčiau dirbę operatyvinį darbą, idant nereikėtų naujai iškepto rezidento mokyti „operio“ abėcėlės.²⁰

¹⁸ P.Domeikis. Slaptieji teisėsaugos bendradarbiai: kas jie ? \ Akistata. 1997 m. rugsėjo 2 d., Nr. 66 (492). Psl. 4-5. Atkreiptinas dėmesys, kad dėl slaptumo straipsnyje minimo akto teisinė galia šiuo metu yra nežinoma.

¹⁹ Шумилов А.Ю. Основы уголовно - розыскного права (Правовое регулирование оперативно – розыскной деятельности). Общая часть: учеб. пособие. – М.: издатель Шумилова И. И., 2000. – p. 108.

²⁰ P.Domeikis. Slaptieji teisėsaugos bendradarbiai: kas jie ? \ Akistata. 1997 m. rugsėjo 2 d., Nr. 66 (492), p. 5.

Pagal šioms slaptųjų tyrėjų rūšims būdingus požymius, slaptaisiais tyrėjais šiuo metu galiojančio baudžiamojo proceso prasme galėtų būti tik informatoriai ir agentai.

BPK 158 str. nuostatų realizavimas reikalauja ypatingo slaptumo ir kruopštumo parenkant asmenis atliksiančius tyrimo veiksmus. Asmenų verbavimo procesas BPK nereglamentuotas.

Analogijos su operatyvinės veiklos slaptaisiais tyrėjais pagrindu manytina, kad asmens verbavimas dalyvauti ikiteisminiame tyrime BPK 158 str. 6 d. pagrindu turėtų būti suprantamas kaip slapto proceso veiksmų visuma, įtraukiant konfidencialiais pagrindais bendradarbiauti asmenį, disponuojantį objektyviomis galimybėmis padėti spręsti baudžiamojo proceso uždavinius ir tam tikslui turinčiam atitinkamas asmenines savybes, bei šio proceso rezultatas, pasireiškiantis sąmoningu verbuojamo asmens atitinkamo sprendimo priėmimu, kuris įforminamas atitinkamu būdu.²¹

Asmens įtraukimas į baudžiamąjį procesą slaptu tyrėju leistinas tik ypatingais atvejais BPK 158 str. pagrindu, t.y. įstatymų leidėjo nustatytos būtinybės spręsti baudžiamojo proceso uždavinius pagrindu (BPK 1 str. 1 d., 158 str. 6 d.).

Įtraukiant asmenį dalyvauti slaptu tyrėju reikia skirti asmens tyčios kryptingumą sutinkant dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus nuo motyvų, kuriais jis tuo metu vadovaujasi. Prof.dr.A.J.Šumilov nurodo, kad „motyvacija bendradarbiauti, t.y. vidinės priežastys, kurios skatina asmenį priimti sprendimą bendradarbiauti, neturi lemiamos reikšmės ir gali būti skirtingos (pavyzdžiui, tai gali būti noras įvykdyti pilietinę ir visuomeninę pareigą, materialinis suinteresuotumas, ir kt.). Vienok, remdamasis bet koku motyvu bendradarbiauti, asmuo turi suvokti principinę nuostatą, kad jis gali atsisakyti bendradarbiauti ir teikti pagalbą“.

Sutikimo išreiškimo forma esminės reikšmės neturi (leistina žodinė, dokumentiškai įforminta ir kt.).²²

Loginės – sisteminė OVĮ ir BPK analizė rodo, kad asmenims BPK 158 str. 6 d. tvarka atliekantiems ikiteisminio tyrimo veiksmus, taikytinas analogiškas parinkimo, įtraukimo (verbavimo) procesas. Tokia išvada darytina, kadangi didelė dalis operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo subjektų sutampa, o tai kokia tvarka (BPK ar OVĮ) slapti tyrėjai atliks veiksmus priklauso nuo aplinkybės ar ikiteisminis tyrimas pradėtas ar ne. Šią išvadą patvirtina Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos

---

²¹ Шумилов А.Ю. Краткая сыскная энциклопедия: деятельность оперативно – розыскная, контрразведователная, частное искная (детективное). Мосва. Издатель И.И. Шумилова, 2000.-227 с. Psl.16 – 17.

²² Шумилов А.Ю. Основы уголовно - розыскного права (Правовое регулирование оперативно – розыскной деятельности). Общая часть: учеб. пособие. – М.: издатель Шумилова И. И., 2000. – 196 с. Psl. 108.

baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ teiginys: „ikiteisminis tyrimas apima ir operatyvinę veiklą“²³.

BPK 158 str. 6 d. numatytų asmenų, neapibrėžtumas procesine prasme kelia sunkumų nustatant asmenų, galinčių atlikti tyrimo veiksmus BPK 158 str. tvarka, ratą. Kol ši sąvoka nėra apibrėžta būtų teisinga analogijos pagrindu vadovautis OVI 15 str. 1 d. įtvirtintu slaptųjų dalyvių apibrėžimu.

Pažymėtina, kad efektyvus slaptųjų tyrėjų instituto kaip kraštutinės priemonės taikymas baudžiamajame procese priklauso nuo tinkamo slaptųjų tyrėjų verbavimo (parinkimo) proceso, parenkant slaptais tyrėjais asmenis, kurie sėkmingai atliktis jiems pavestus veiksmus, padėsiančius išaiškinti padarytus, daromus ar ruošiamus nusikaltimus, bei surinkti įrodinėjimo procese realizuojamus duomenis, siekiant teisingo asmens nubaudo.

Apibendrinant slaptųjų tyrėjų sampratą reikėtų išskirti slapčius tyrėjus siaurą ir slapčius tyrėjus plačiąja prasme.

Siauroji slaptųjų tyrėjų samprata apima ikiteisminio tyrimo pareigūnus, prokurorus atliekančius tyrimą byloje, bei ypatingais atvejais BPK 158 str. 6 d. pagrindu įtrauktus asmenis.

Tuo tarpu plačiąja prasme slaptųjų tyrėjų samprata apima ne tik BPK tvarka tyrimą vykdančius asmenis, neatskleidžiančius savo tapatybės, bet ir operatyvinės veiklos slaptuosius dalyvius. Ši samprata grindžiama tuo, kad OVI 17 str. ir įrodymų samprata (BPK 20 str.) leidžia operatyvinės veiklos slaptųjų tyrėjų veiklos rezultatų panaudojimą baudžiamajame procese.

---

²³ Konstitucinio teismo aktai. 3 knyga (1999-2001). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, psl. 520.

2. SLAPTŪJŲ TYRĖJŲ VEIKLA

Veiksmų atliekamų su slaptųjų tyrėjų dalyvavimu rengimas labai sudėtingas, reikalaujantis išsamios atskirų veiksmų analizės.

Pirmiausia tikslinga būtų apžvelgti slaptųjų tyrėjų veiklą, jos reglamentavimą, leistinumą (ribas) užsienio valstybėse.

2.1. Slaptųjų tyrėjų naudojimas tiriant nusikaltimus užsienio valstybėse

Pastaraisiais metais Vakarų Europos ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) teisėsaugos institucijos vis dažniau vykdo operacijas panaudodamos slaptuosius tyrėjus.

Slaptųjų tyrėjų kaip nusikaltimų atskleidimo formos tiriant nusikaltimus atsiradimas sietinas su 1970-aisiais metais. Federalinių tyrimų biuras pirmą kartą panaudojo slaptus tyrėjus 1970-aisiais metais, operacija „STING“ metu, tiriant nusikaltimus susijusius su vogto turto pardavimu per tam tikslui atidarytas parduotuves. Be to, 1970-ųjų pabaigoje buvo atlikta operacija pavadinta „ABSKAM“, kurios metu Federalinio Tyrimų Biuro darbuotojas atliko arabų šeicho vaidmenį. Operacijos rezultate buvo nuteisti keletas JAV politikos veikėjų, pseudošeichui už kyšius pasiūliusių savo neteisėtas paslaugas. Šios operacijos buvo įvykdytos ypač veiksmingai ir tai suteikė postūmį tolimesniam slaptųjų tyrėjų panaudojimui JAV.

Apytikriai tuo pačiu laikotarpiu slapti tyrėjai pradėti naudoti ir senojo žemyno valstybėse. Slaptųjų tyrėjų naudojimą Europos valstybėse išsamiai nagrinėjo doc.dr.Gintaras Goda²⁴.

Vokietijos teisėsaugos institucijos pradėjo infiltruoti slaptus tyrėjus į nusikalstamą aplinką 70-aisiais metais, kai valstybėje paplito nusikalstamumas, susijęs su narkotinių medžiagų prekyba ir vartojimu²⁵. Tačiau Vokietijoje slaptųjų tyrėjų institutas įteisintas tik 1992 metais.

Austrijoje slaptieji tyrėjai naudojami nuo 1981 m., nors procesiniame šios šalies įstatyme ši priemonė įtvirtinta tik 1998 m..

Liuksemburgas teisės literatūroje aptinkamas kaip Europos valstybė atsisakiusi naudoti slaptuosius tyrėjus tiriant nusikalstamas veikas.

Slaptųjų tyrėjų veiklos reglamentavimas Europos valstybėse yra įtvirtintas skirtingo lygmens teisės aktuose. Pavyzdžiui: Belgijoje slaptųjų tyrėjų instituto naudojimas reglamentuojamas teisingumo ministro įsakymu, Danijoje procesiniu įstatymu, Anglijoje ir Velse – vidaus reikalų ministerijos instrukcija.

²⁴ Goda. G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. 2000, Nr. 37, psl. 34 – 43.

²⁵ МВД России. Главный информационный центр. Зарубежный опыт. Операции с участием тайных агентов в США и ФРГ. Москва. 2000. Выпуск N 3. psl. 3.

Europos valstybėse slaptųjų tyrėjų veikla susijusi su pačių sunkiausių ir latentiškausių nusikalstamų veikų išaiškinimu. Tačiau slaptųjų tyrėjų naudojimo apimtys ir sąlygos skirtingose valstybėse skirtingos.

Vokietijoje slapti tyrėjai naudojami tiriant tik pačius sunkiausius, BPK išvardytus nusikaltimus, t.y. tais atvejais, kai turima pakankamai faktinių pagrindų manyti, kad organizuota grupė įvykdė nusikaltimą neteisėtų narkotinių medžiagų ir ginklų apyvartos, pinigų ar vertybinių popierių klastojimo, pavojaus valstybės saugumui kėlimo srityse. Slaptųjų tyrėjų panaudojimui būtinas prokuroro sutikimas. Tuo atveju, kai slapto tyrėjo veiksmai turi būti skirti konkrečia kaltinamajam arba slaptas tyrėjas turi įeiti į butą, reikia teisėjo leidimo. Vokietijos BPK nepateikiama išsami reglamentacija kokius veiksmus gali atlikti slaptas tyrėjas, nors šiam klausimui reglamentuoti kodekse yra skirti penki paragrafai. Pasitaiko, kai slapti tyrėjai veikia provokuojamai ir faktiškai tampa agentu provokatoriumi. Tada sprendžiama ar išprovokuotas padaryti nusikaltimą asmuo gali būti pripažintas kaltu. Vokietijoje teismų praktikoje, nors teoriškai ir buvo pripažįstama, kad agento provokatoriaus veikla gali būti pagrindu priimti išteisinamąjį nuosprendį, tačiau konkrečiose bylose buvo pasirenkamas bausmės švelninimo variantas.²⁶

Belgijoje slaptųjų tyrėjų naudojimas galimas ikiteisminio tyrimo teisėjui atliekant tyrimą prokuroro sprendimu. Šio tyrėjo veiksmus nuolatos turi kontroliuoti prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas. Slaptas tyrėjas negali daryti sunkių nusikaltimų ir sunkių nusižengimų, jam draudžiama provokuoti nusikalsti kitus asmenis. Naudojant slaptus tyrėjus turi būti laikomasi proporcingumo ir subsidiarumo principų. Vadinasi toks tyrimo metodas gali būti taikomas tik tiriant sunkius nusikaltimus, kai kitomis priemonėmis pasiekti norimą rezultatą būtų labai sudėtinga ar neįmanoma.

Danijoje slapti tyrėjai gali būti naudojami labai trumpą laiką – ilgiausiai vieną savaitę. Danija pirmoji Europos valstybė tokią taisyklę 1986 m. įtvirtinusi procesiniame įstatyme. Šioje šalyje slapti tyrėjai teisėjo sprendimu gali būti naudojami, kai yra labai pagrįstas įtarimas, jog daromas nusikaltimas, už kurį gresia ne mažiau kaip šešeri metai laisvės atėmimo, kitų procesinių priemonių šioje situacijoje negalima pritaikyti kaip netinkamų. Neatidėliotinais atvejais slaptas tyrėjas pasitelkiamas ir be teisėjo sprendimo. Tačiau teisėjo sprendimą reikia gauti vėliausiai per 24 valandas. Dėl slapto tyrėjo veiksmų negali padidėti nusikalstamos veikos apimtis ar sunkumas. Tai irgi iš esmės reiškia, kad Danijoje provokacija yra draudžiama – slapti tyrėjai iš esmės yra įpareigoti elgtis maksimaliai pasyviai. Teisminio nagrinėjimo metu slapti tyrėjai privalo viešai duoti parodymus kaip liudytojai. Ypatingais atvejais, kai kyla pavojus gyvybei ar sveikatai, toks asmuo turi teisę atsisakyti dalyvauti teisme kaip liudytojas. Taip įrodymų reikšmę galėjusi turėti informacija yra prarandama, nes liudytojų įslaptinimas Danijoje nėra numatytas.

---

²⁶ Goda. G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. 2000, Nr. 37, psl. 35.

Anglijoje ir Velse yra senos slaptųjų tyrėjų naudojimo tradicijos. Slaptųjų tyrėjų naudojimą dabar reglamentuoja vidaus reikalų ministerijos instrukcija. Į viešumą slaptųjų tyrėjų naudojimo faktai išskyla labai retai, juos vengiama kviesti liudytojais. Taip išsaugojamas tyrėjų slaptumas ir jie gali dirbti toliau. Tyrėjai negali provokuoti nusikaltimo skatinant ar patariant kaip jį įvykdyti. Tačiau teisme paaiškėjus, kad kaltinamasis buvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą, paprastai išteisinamasis nuosprendis dėl to nėra priimamas. Pernelyg aktyvi tyrėjo veikla vertinama tik kaip švelninanti aplinkybė.

Prancūzijoje slaptus agentus naudoti leidžiama kovojant su nusikalstamumu narkotikų srityje. Provokacija yra draudžiama. Teisme paaiškėjus, kad kaltinamasis buvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą turėtų būti priimtas išteisinamasis nuosprendis. Tačiau agentams yra leidžiama pirkti narkotikus. Agentai naudojami ikiteisminio tyrimo teisėjo ar prokuroro sprendimu. Toks sprendimas gali būti priimtas tik esant pakankamai informacijos, jog yra ar bus daromas nusikaltimas. Ikiteisminio tyrimo teisėjui ar prokurorui nuolat turi būti teikiama informacija apie agento veiklą.

Graikijoje slaptųjų agentų naudojimo galimybė numatyta Kovos su nusikaltimais narkotikų srityje įstatyme. Provokacija yra draudžiama. Teoriškai pats agentas provokatorius gali būti nubaustas laisvės atėmimu.

Italijoje yra leidžiamas kontroliuojamas narkotikų pirkimas. Tačiau geriausių rezultatų kovojant su organizuotu nusikalstamumu yra pasiekta sutikusią bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis kaltinamųjų, vadinamųjų *pentiti*, dėka.

Liuksemburge slapti tyrėjai nėra naudojami. Šios šalies teisės literatūroje teigiama, kad provokacija yra neleistina.

Olandijoje slapti agentai dažniausiai (80 proc.) pasitelkiami kovojant su nusikalstamumu narkotikų srityje. Agentus naudoti leidžiama tik tiriant sunkius nusikaltimus. Slaptas agentas gali būti naudojamas prokuroro sprendimu, jei yra konkretus įtarimas, jog daromas ar rengiamas nusikaltimas. Slapto agento veiksmai turi būti iš anksto apibrėžti. Agentas negali skatinti kaltininko daryti kokius nors veiksmus, kurių šis neketino daryti. Kaltininko tyčia turi formuotis savarankiškai, agentui nedarant įtakos²⁷. Pernelyg aktyvūs agento veiksmai, peraugantys į provokaciją, gali būti pagrindas nutraukti baudžiamąją bylą ar priimti išteisinamąjį nuosprendį.²⁸

---

²⁷ Groop W. Besondere Ermittlungsmaßnahmen zur Bekämpfung der organisierter Kriminalität. Freiburg i.Br., 1993. psl. 537-555.

²⁸ Kinzing J. Bewegung in der Lockspitzelproblematik nach der Entscheidung des EGMR: Muß die Rechtsprechung ihre strikte Strafzumessungslösung verabschieden ? // Strafverteidiger. 1999 Nr. 5. psl.292.

Austrijoje slaptiems tyrėjams leidžiama daryti nusikalstamą veiką, jei tai yra būtina norint tęsti slaptą tyrimą. Keičiant Austrijos BPK buvo nuomonių, kad reikia įteisinti ir agento provokatoriaus veiksmus, tačiau tai nebuvo padaryta.

Šveicarijoje ir Ispanijoje slapti agentai naudojami tiriant su narkotinėmis medžiagomis susijusius nusikaltimus²⁹. Ispanijoje, beje, kaip ir JAV, yra buvę pavyzdžių, kai dėl slaptų agentų veiksmų, kurie pripažinti provokacija, teismuose buvo priimti išteisinamieji nuosprendžiai.³⁰

Slaptieji tyrėjai gali būti naudojami atsiradus pavojui pakartotiniam nusikaltimui arba iškilus ypatingo visuomeninio pavojingumo nusikaltimo grėsmei.³¹

Slaptųjų tyrėjų instituto panaudojimo efektyvumą iliustruoja šie statistiniai duomenys: 1991 metais FTB operacijų atliekamų panaudojant slaptuosius tyrėjus dėka, už baudžiamuosius nusikaltimus nuteista 1140 žmonių, gražinti daugiau nei 345 mln. dolerių teismo sankcionuotų baudų, ir išvengta ekonominių nuostolių vidutiniškai už trisdešimt milijonų dolerių.³²

Akivaizdu, kad daugelis valstybių pripažįsta slaptųjų tyrėjų instituto panaudojimo tiriant nusikaltimus veiksmingumą, naudingumą. Taipogi matome, kad vienareikšmės nuomonės, kaip ir teisinės reglamentacijos, dėl slaptųjų tyrėjų panaudojimo, nors stebimi dėsningumai slaptuosius tyrėjus naudoti išimtinai sunkių ir latentiškų nusikaltimų tyrimui.

Skirtingose valstybėse skiriasi ir slaptųjų tyrėjų veiklos ribų peržengimo teisinis vertinimas: vienu atveju šių esant šiai aplinkybei slaptųjų tyrėjų veiklos rezultate surinkti duomenys tampa neleistiniais įrodinėjimo procese, ar net pagrindas asmenį išteisinti, kitu – tik švelninanti aplinkybė priimant nuosprendį.

2.2. Slaptųjų tyrėjų veikla tiriant nusikaltimus Lietuvoje

Prieš pradėdant analizuoti slaptųjų tyrėjų veiklą, jos ribas įrodymų rinkimo procese, tikslinga apžvelgti slaptųjų tyrėjų kaip tyrimo formos atsiradimo ištakas ir prielaidas. Slaptųjų tyrėjų veikla analizuotina dviem aspektais: kaip slaptųjų tyrėjų veikla atliekant kodekse numatytus veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės ir slaptųjų tyrėjų Nusikalstamos veikos imitacijos veiksmus.

---

²⁹ Groop W. Besondere Ermittlungsmaßnahmen zur Bekämpfung der organisierter Kriminalität. Freiburg i.Br., 1993. psl. 678-686.

³⁰ Ten pat, psl. 788-799.

³¹ Goda. G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. 2000, Nr. 37, psl. 35.

³² МВД России. Главный информационный центр. Зарубежный опыт. Операции с участием тайных агентов в США и ФРГ. Москва. 2000. Выпуск N 3. psl. 3.

2.2.1. Slaptųjų tyrėjų veikla atliekant BPK numatytus veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės

Lietuvos Respublikoje iki nepriklausomybės atkūrimo slaptųjų tyrėjų veiklą reglamentavo slaptos instrukcijos. Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę bei 1992 m.³³ priėmus Operatyvinės veiklos įstatymą, ilgus dešimtmečius tik slaptomis instrukcijomis reglamentuota operatyvinė veikla pagaliau įgavo teisinį pagrindą (buvo legalizuota).³⁴ Šis įstatymas įtvirtinęs nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modelio panaudojimą operatyvinėje veikloje, legalizavo ir slaptųjų tyrėjų instituto panaudojimą. Po šios redakcijos sekusiuose dvejuose OVI redakcijose - 1997 m.³⁵ ir ypatingai šiuo metu galiojančioje 2002 metų birželio 20 d.³⁶ redakcijoje, slaptųjų tyrėjų veikla apibrėžiama ir reglamentuojama tiek, kiek to minimaliai reikia slaptųjų tyrėjų veiklos teisėtumui užtikrinti, siekiant užtikrinti nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose garantuotas pamatines žmogaus teises ir laisves. Tuo tarpu darbo su slaptais dalyviais tvarka ir slaptųjų tyrėjų veiklos metodai, taktika lieka įslaptinti.

Procesinės nusikaltimų prevencijos ir atskleidimo galimybės buvo ne tokios efektyvios ir veiksmingos kaip operatyvinės.³⁷ Operacijos su slaptųjų tyrėjų dalyvavimu yra efektyviausias būdas atskleisti nusikalstamos organizacijos ar susitarimo veiklą, kadangi sėkmingai įsiterpusio į nusikalstamą organizaciją slaptojo tyrėjo galimybės rinkti duomenis (įrodymus) yra neginčijamai pranašesnės palyginus su kitomis tyrimo priemonėmis.

Todėl iškilo slaptųjų tyrėjų kaip tyrimo formos panaudojimo būtinybė baudžiamojo proceso tvarka. Operatyvinės veiklos institutas, iki 2003 m. gegužės mėn. naudotas išimtinai operatyvinėje veikloje buvo įteisintas ikiteisminio tyrimo metu. Tai buvo padaryta 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiame baudžiamojo proceso kodekse ikiteisminio tyrimo pareigūnams leidus atlikti tyrimą neatskleidžiant savo tapatybės, bei imituoti nusikalstamus veiksmus (BPK 158, 159 str.).

Savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai baudžiamajame procese priskirtini prie „kitų“ procesinių prievartos priemonių. Taikant šią procesinę prievartos priemonę, ikiteisminio tyrimo metu gaunami reikšmingi duomenys, tiriant labai sunkius ir sunkius nusikaltimus, taip pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXVIII ir XXXVII skyriuose numatytus apysunkius nusikaltimus, be to, nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos

³³ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 22 – 639.

³⁴ Panomariovas A., Rudzkis T., Baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos sąveika // Jurisprudencija, 2000, t. 17 (9); p. 117.

³⁵ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 50 – 1190.

³⁶ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65 – 2633.

³⁷ Čiočys P. Operatyvinės veiklos įstatymas: asmens konstitucinių teisių apribojimo problemos // Teisės problemos. 1998. Nr.1., p.83.

baudžiamąjį kodekso 225 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 226 straipsnio 1 dalyje, 227 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 228 straipsnyje, ikiteisminio tyrimo pareigūnai tyrimą gali atlikti, neatskleisdami savo tapatybės. Pažymėtina, kad istorinė šią procesinę prievartos priemonę reglamentuojančio straipsnio analizė rodo, kad jos efektyvumas tiriant pačius latentiškausius nusikaltimus skatino periodiškai plėsti nusikalstamų veikų, kuriems atskleisti ji taikytina ratą, t.y. šis straipsnis nuo kodekso patvirtinimo buvo pakeistas du kartus, kaskart papildant 158 straipsnio 1 d. nurodytą nusikalstamų veikų sąrašą ne tik atskirais BK straipsniais, bet ir skyriais.

Šiame procesiniame straipsnyje numatyta procesinė prievartos priemonė gali būti taikoma tik pradėjus ikiteisminį tyrimą. Bendri ikiteisminio tyrimo pagrindai ir tvarka nustatyti BPK 166 straipsnyje.

Doc.dr. Gintaras Goda ir Gintaras Jasaitis komentuodami BPK 158 straipsnį, nurodo, kad straipsnyje numatytos procesinės prievartos taikymo metu slaptieji tyrėjai gali atlikti dviejų rūšių veiksmus:³⁸

1) slapta patekti į gyvenamąsias patalpas, transporto priemones ir apžiūrėti šiuos objektus, laikinai paimti bei apžiūrėti dokumentus, paimti tyrimui medžiagas, žaliavas ir produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus, neskelbiant apie jų paėmimą, atlikti kontrolinį gabenimą, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais ir pan.. Tuo yra įteisinamas operatyvinės veiklos metodų panaudojimas baudžiamajame procese. Šis įteisinimas leidžia atlikti slaptą apklausą (OVĮ 3 str. 13 d.), operatyvinę apžiūrą (OVĮ 3 str. 14 d.) ir kt. Operatyvinės veiklos įstatymo 3 str. numatytus metodus bei veiksmus.

2) atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 str.). Šis operatyvinės veiklos veiksmas (dažnai vadinamas operacija) buvo išimtinė operatyvinės veiklos subjektų naudojama tyrimo priemonė. Jos efektyvumas paskatino ją įtvirtinti ir baudžiamajame procese. Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai (kaip ir Operatyvinėje veikloje esantis analogas – Nusikalstamo veikos imitacijos modelis) yra ganėtinai nauja ir labai sudėtinga tyrimo priemonė, reikalaujanti išskirti ją iš kitų slaptųjų tyrėjų atliekamų veiksmų atskirai aptariant.

Kaip jau buvo aptarta 1 darbo dalyje, taikyti šią procesinę prievartos priemonę gali 1) ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, prokurorai; 2) kiti asmenys, kurie nėra ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, kurie tyrimą gali atlikti tik ypatingais atvejais, jeigu ikiteisminio tyrimo metu nėra kitų galimybių nustatyti nusikaltimus darančius asmenis.

BPK 158 str. atskleidė šio straipsnio netobulumus, kaip slaptuosius tyrėjus naudojant asmenis, kurie nėra ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnais.

---

³⁸ Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai). – 2003, p. 401.

Drįsčiau teigti, kad šių asmenų panaudojimas vadovaujantis BPK 158 str. apskritai neįmanomas, kadangi šio straipsnio 6 dalis nurodo, kad šie asmenys gali atlikti veiksmus BPK 158 str. tvarka tik tuo nustatant nusikaltimus darančius asmenis. Tai reiškia, kad iki šios priemonės taikymo asmenys darantys nusikaltimus nėra žinomi. Tuo tarpu BPK 158 str. 2 d. nurodo, kad pagrindas taikyti šią prievartos priemonę yra „pakankami duomenys apie asmens, dėl kurio atliekamas tyrimas nusikalstamą veiką“, o 3 dalyje jau imperatyviai reikalaujama, kad šios procesinės prievartos priemonės taikymą sankcionuojančioje nutartyje būtų nurodytas konkretus asmuo, kurio atžvilgiu ji bus taikoma.

Šią problemą galima būtų išspręsti straipsnio šių asmenų taikymui nustatant tuos pačius kaip ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams kriterijus.

Slapta patekti į gyvenamąsias patalpas, transporto priemones ir apžiūrėti šiuos objektus, laikinai paimti bei apžiūrėti dokumentus, paimti tyrimui medžiagas, žaliavas ir produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus, neskelbiant apie jų paėmimą, atlikti kontrolinį gabenimą, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais ir atlikti kitus kodekse numatytus veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės leistina tik turint pakankamai duomenų apie asmens, kurio atžvilgiu yra atliekamas ikiteisminis tyrimas nusikalstamą veiką (BPK 158 str. 2 d.).

Kiekvienu atveju, tiek slaptiesiems tyrėjams atliekant kodekse numatytus veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės, tiek nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus yra nustatomos slaptųjų tyrėjų veiklos procesinės ribos.

Visų pirma kaip viena pagrindinių baudžiamojo proceso taisyklių įtvirtintų BPK 1 skyriaus 11 str., yra numatytas proporcingumo principo laikymasis taikant procesines prievartos priemones ir atliekant tyrimo veiksmus.

Šio principo laikymasis reiškia, kad procesinės prievartos (tame tarpe BPK 158, 159 str.) gali būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Bet kokios procesinės prievartos taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga (BPK 11 str. 1 d.).

BPK 158 str. 2 d. vartojama sąvoka „pakankamai duomenų“ nėra informatyvi. Tai reliatyvi sąvoka, kurios supratimas priklauso kiekvienu konkrečiu atveju nuo tiriančio nusikalstamą veiką pareigūno asmeninio požiūrio.

Siekiant išvengti piktnaudžiavimo ikiteisminio tyrimo subjektai privalo laikyti proporcingumo principo, kurio vieta baudžiamajame procese yra išskirtinė, siejama su žmogaus apsauga nuo nepagrįsto ir neteisėto jo teisių bei laisvių varžymo.

Proporcingumo principo pritaikymas slaptųjų tyrėjų veikloje pasireiškia keliais aspektais:

Pirma, slaptųjų tyrėjų veikla, pasireiškianti žmogaus teisių varžymu yra galima tik tuomet, kai neabejojama, kad šiuo suvaržymu gali būti pasiektas tam tikras tikslas ar prisidėta prie to.

Negalima taikyti šios procesinės prievartos priemonės vien vadovaujantis mintim, kad jeigu ši tyrimo priemonė neduos rezultatų, tai ji ir nepakenks bylos tyrimui ir nagrinėjimui.

Antras šio principo aspektas reikalauja, kad nusprendus siekti tikslo panaudojant slaptus tyrėjus, pirmiausia turi būti tikrinama kitų, švelnesnių procesinių prievartos priemonių taikymo galimybė, ir tik įsitikinus, kad tam tikram tikslui pasiekti reikia taikyti griežtesnes priemones, priimti sprendimą taikyti slaptųjų tyrėjų atliekamus veiksmus, kuriais visada yra varžomos asmens teisės.

Trečias aspektas įpareigoja siekiamą rezultatą lyginti su prievartos priemonės griežtumu, kas reiškia, kad slaptųjų tyrėjų instituto kaip procesinės prievartos priemonės naudojimas galimas tik tiriant sunkiausius ir latentiškausius nusikaltimus. Šis klausimas buvo išspręstas BPK 158 str. 1 d. nustatant veikų, kurioms ši procesinė prievartos priemonė gali būti taikoma ratą.

Be viso to, slaptųjų tyrėjų veiksmų taikymo teisėtumo ir pagrįstumo aspektais kontrolė yra nustatoma griežtu šių veiksmų sankcionavimo mechanizmu.

Norint taikyti tokią priemonę prokuroras privalo pateikti ikiteisminio tyrimo teisėjui motyvuotą prašymą, kuris turi atitikti BPK 158 str. 3 d. nustatytus reikalavimus. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, patikrinęs ikiteisminio tyrimo medžiagą ir prokuroro prašymo teisėtumą bei pagrįstumą, priima nutartį, kuria leidžiamas tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų atlikimas, arba atsisako patenkinti prokuroro prašymą.

Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties turinys yra griežtai reglamentuotas BPK 158 str. 3 d..

Būtent ikiteisminio tyrimo teisėjo priimama nutartimi ir yra nustatomos slaptųjų tyrėjų veiklos ribos.

Nutartyje leisti savo tapatybės neatskleidžiantiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams atlikti veiksmus turi būti nurodyta:

- 1) asmenys, atliksiantys slaptus veiksmus;
- 2) asmuo, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti;
- 3) duomenys apie asmens nusikalstamą veiką;
- 4) konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti;
- 5) siekiamas rezultatas;
- 6) slaptų veiksmų trukmė.

Tais atvejais, kai priimtas sprendimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ir tuo pačiu kitus tyrimo veiksmus, panaudojant slaptus tyrėjus, dėl šių numatytų veiksmų atlikimo gali būti priimama viena ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, tačiau šių priemonių taikymas gali būti leidžiamas ir atskiromis nutartimis.

Nutartis atsisakyti leisti atlikti veiksmus BPK 158 str. nustatyta tvarka gali būti skundžiama apylinkės teismo pirmininkui, BPK 65 str. nustatyta tvarka.

Be nutartyje nurodytų veiksmų, savo tapatybės neatskleidžiantis ikiteisminio tyrimo pareigūnas kaip slaptasis tyrėjas prireikus gali taikyti procesines prievartos priemones, priskirtas ikiteisminio tyrimo pareigūno kompetencijai, t.y. laikiną sulaikymą (BPK 140 str., atvedinimą (BPK 142 str.), asmens apžiūrą (BPK 143 str.), pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimą (BPK 144 str.), fotografavimą, filmavimą, matavimą, rankų antspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimą (BPK 156 str.).

Pažymėtina, kad siekiant procesiškai užtvirtinti slaptųjų tyrėjų taikomus veiksmus, suteikiant galimybę teisėjui proceso eigoje panaudoti kaip įrodymus, būtinas jų atlikimo protokolo rašymas pagal BPK 179 str. nurodytas taisykles, fiksuodamas reikšmingus tyrimui duomenis. Protokolą rašo ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Protokolą gali rašyti ir pasirašyti tiek tokį tyrimą atlikęs, tiek kitas ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas ar prokuroras.

Šiame straipsnyje nustatyta tvarka tyrimą atlikę asmenys prireikus gali būti apklausiami kaip liudytojai. Kai yra Baudžiamojo proceso kodekso XIV skyriaus ketvirtajame skirsnyje numatyti pagrindai, tokiems asmenims gali būti suteiktas anonimiškumas.

2.2.2. Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai

Nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų kaip nusikaltimo tyrimo formai atsirasti susidarė prielaidos, kai po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės paskelbimo devinto dešimtmečio pradžioje, keičiantis Lietuvos ūkio modeliui iš planinio į rinkos ekonomikos, susidarė palanki terpė visuomenės destruktiniams veiksams plisti. Esant teisinėms bei institucinėms spragoms privatizacijos, finansų ir užsienio prekybos srityse, pradėjo sparčiai plisti organizuotas nusikalstamumas. Tuo metu teisėsaugos institucijoms iškilo nauji ir ganėtinai sudėtingi kovos su organizuotu nusikalstamumu uždaviniai. Operatyviniai padaliniai buvo įpareigoti laiku aptikti ir demaskuoti nusikalstamas organizacijas. Taikyti tradicines operatyvinės veiklos priemones bei metodus neužteko. Neinfiltravus slaptųjų dalyvių į nusikalstamas grupuotes nebuvo galima tikėtis gauti svarbios informacijos bei spręsti operatyvinius uždavinius. Tačiau tuo metu iškilo nauja problema: net slaptieji dalyviai, kuriems būdavo taikoma legenda, neįgydavo reikiamo tiriamųjų pasitikėjimo, būtino žvalgybinei informacijai. Jie privalėjo išvengti bet kokių neteisėtų veiksmų, o tai sukeldavo nusikaltėlių įtarimus.³⁹

Siekiant išspręsti šią problemą, atsižvelgiant į praktinių darbuotojų pasiūlymus bei užsienio valstybių patirtį Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos 1992 m. liepos 15 d. priimtame pirmajame Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme buvo numatyta teisė naudoti

---

³⁹ Šimkus K. Nusikalstamos veikos imitacijos modelio ir slaptosios operacijos vieta operatyvinėje veikloje. // Jurisprudencija 2003, t. 42 (34) p. 58.

nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modelį. Įstatyme nebuvo pateikta nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modelio sąvoka, jis nebuvo priskirtas nei operatyvinės veiklos subjektų teisėms, nei veiksams arba operatyvinės veiklos priemonėms. Tuometiniame Operatyvinės veiklos įstatyme nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modelis minimas 8 straipsnyje – jame nurodyta, kad slaptą gyvenamosios patalpos apžiūrą, nusikalstamą veiklą imituojantį elgesio modelį⁴⁰, taip pat prasiskverbiančio pobūdžio operatyvinių priemonių naudojimą sankcionuoja Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras arba jį pavaduojantis asmuo. Šiame straipsnyje taip pat nurodyta, kad operatyvinės veiklos subjekto parengtas nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio modelis sankcionuojamas vieneriems metams. Pasibaigęs laikotarpis gali būti pratęstas. Iš nurodyto termino bei vartojamo žodžio „veika“ matyti, jog nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio modelis buvo skirtas slaptiesiems dalyviams, kad šie lengviau įgytų nusikaltėlių pasitikėjimą ir būtų atleisti nuo atsakomybės už veiksmus, kurie formaliai turi nusikaltimo požymių. Tai patvirtina ir tuometiniai vidaus reikalų įstaigų operatyvinės veiklos 1993 m. nuostatai, kurių 5 skirsnis skirtas nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modeliui. Čia nurodoma, kad operatyvinės veiklos slaptiesiems dalyviams, infiltruotiems į nusikalstamas grupuotes arba veikiantiems siekiant atskleisti nusikaltimus arba neliesti padaryti naujų nusikaltimų, gali tekti dalyvauti atliekant arba atlikti veiksmus, pažeidžiančius įstatymo ginamus visuomenės interesus. Tokie veiksmai atliekami remiantis operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio modeliui.⁴¹

Nuostatose nurodoma, kad nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio modelis kuriamas:

- 1) esant būtinybei infiltruoti operatyvinės veiklos slaptuosius dalyvius į organizuotas nusikalstamas grupuotes, kai kitu metodu tai padaryti neįmanoma, labai sunku arba yra kilęs pavojus slaptosios darbuotojo gyvybei ar sveikatai;
- 2) numatant iš nusikalstamos grupuotės narių infiltruoto asmens patikrinimą;
- 3) kitais atvejais, kai kitos galimybės demaskuoti nusikaltėlius arba neleisti padaryti naujų nusikaltimų, išskyrus nusikalstamos veiklos imitacijos modelį nėra.

Taip pat numatyti apribojimai, susiję su pavojumi žmogaus gyvybei ir sveikatai bei provokacijomis vykdyti nusikalstamą veiklą.

Be to, nurodoma, kad jei operatyvinės veiklos slaptasis dalyvis atlieka veiksmus, pažeidžiančius įstatymą, bet neperžengiančius nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio modelio ribų, per dešimt parų nustatyta tvarka apie tai informuojamas Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras arba jį pavaduojantis asmuo, sankcionavęs nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio

---

⁴⁰ Tuometiniuose teisės aktuose buvo vartojamas terminas „nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio modelis“, šiuo metu - „nusikalstamos veikos imitacijos modelis“.

⁴¹ Šimkus K. Nusikalstamos veikos imitacijos modelio ir slaptosios operacijos vieta operatyvinėje veikloje // Jurisprudencija 2003, t. 42 (34) psl. 59.

modelį. Tai atliekama, kad operatyvinės veiklos slaptasis dalyvis įgautų baudžiamajai atsakomybės „imunitetą“.⁴²

Tuo metu nusikalstamos veiklos imitacijos elgesio modelio teisinis neapibrėžtumas kėlė nemažai teisinių problemų. Bet kokia operatyvinių veiksmų, kuriuos atliekant nusikaltimo vietoje sulaikomi nusikaltėliai su įkalčiais, visuma pradedama įvardyti kaip nusikalstamos veikos imitacijos modelis, nors turėjo būti vertinama tik kaip slaptųjų dalyvių, veikiančių nusikalstama grupuote, teisės atlikti veiksmus, formaliai turinčius nusikalstamos veikos požymių ir įgyvendinti operatyvinę taktinę priemonę – įgyti nusikaltėlių pasitikėjimą.

Tačiau Operatyvinės veiklos įstatymo terminas „nusikalstamos veikos imitacijos modelis“ prigijo ir buvo vartojamas atliekant bet kurią operatyvinę operaciją. Šis terminas paplito žiniasklaidoje, buityje, bet daugiausia problemų kėlė tai, jog šį terminą neteisingai suprato teisėsaugos institucijos – tai turėjo neigiamų teisinių padarinių. Sutapatindami operatyvinius veiksmus, atliekamus siekiant sulaikyti nusikaltėlį nusikaltimo vietoje, ir veiksmus, formaliai turinčius nusikaltimo požymių, yra neteisinga⁴³.

1997 m. gegužės 22 d. Operatyvinės veiklos įstatymo 2 str. 12 d. pirmą kartą pateikiama nusikalstamos veikos imitacijos modelio sąvoka. Tai – sankcionuoti, nusikaltimo požymių turintys veiksmai, kuriais stengiamasi apginti svarbesnius valstybės, visuomenės ar asmens interesus. Kaip matome, šiuo atveju pabrėžiamas būtinas reikalingumas. Taip šio įstatymo 11 str. nurodoma nusikalstamos veikos imitacijos modelio taikymo tvarka.

2002 m. birželio 20 d. Operatyvinės veiklos įstatymo 7 str. 4 d. nurodoma, kad Operatyvinės veiklos subjektai, esant šio Įstatymo 9 straipsnyje numatytiems operatyvinio tyrimo pagrindams, gavę šio Įstatymo 12 straipsnyje nustatytą sankciją, turi teisę naudoti nusikalstamos veikos imitacijos modelį.

Nusikalstamų veikų imitavimas nuo 2003 m. gegužės 1 d. aprašytos evoliucijos ir efektyvaus taikymo pasėkoje leistinas ir baudžiamajame procese ikiteisminio tyrimo metu. BPK 158 str. ikiteisminio tyrimo subjektams suteikia teisę tarp kitų savo tapatybę neatskleidžiančių veiksmų, taikyti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. BPK 159 str. konkretizuoja nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimo sąlygos ir sankcionavimo tvarka.

Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai kaip procesinė prievartos priemonė gali būti taikomi tik pradėjus ikiteisminį tyrimą, t.y. esant BPK 166 str. nurodytiems pagrindams.

Šios priemonės taikymo pagrindas yra informacija, kad konkrečiam asmeniui siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant. Tai reiškia, kad asmuo turi pranešti prokurorui apie

---

⁴² Šimkus K. Nusikalstamos veikos imitacijos modelio ir slaptosios operacijos vieta operatyvinėje veikloje // Jurisprudencija 2003, t. 42 (34) p. 59.

⁴³ Ten pat, p. 58.

siūlymą jam padaryti nesunkų, apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą arba dalyvauti darant tokį nusikaltimą.

Tuo nepagrįstai yra susiaurinamas asmenų galinčių atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ratas. Nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus gali atlikti išimtinai asmuo, kuriam yra siūloma padaryti nusikaltimą, ar dalyvauti jį darant. Tai vienintelis pagrindas suteikiantis prokurorui teisę inicijuoti nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimą baudžiamajame procese. Manytume, kad šios priemonės efektyvumą būtų galima padidinti nustatant, kad prokuroras galėtų atsižvelgęs į būtinumą pats inicijuoti šių veiksmų atlikimą.

Nusikaltimą imituojančių veiksmų sąvokos procesinis įstatymas neapibrėžia. Loginės – teleologinės analizės pagrindu teigtina, kad iš esmės tai tapatūs OVI įtvirtintam nusikalstamos veikos imitacijos modeliui veiksmi.

Atskleidžiant šios tyrimo priemonės turinį tikslinga apžvelgti jos sampratą operatyvinėje veikloje.

Paties modelio sąvoka pateikiama OVI 3 str. 19 d., nusikalstamos veikos imitacijos modelį apibrėžiant kaip sankcionuotus veiksmus, formaliai turinčius nusikaltimo arba kitokio teisės pažeidimo požymių, atliekamus siekiant apginti teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą. Baudžiamojo proceso prasme šios sąvokos analizės reikšminga tik nusikaltimo požymius turinčios veikos aspektu.

Baudžiamojo kodekso 32 str. 1 d. nurodyta, kad asmuo neatsako pagal šį kodeksą, jeigu jis teisėtai veikia pagal nusikalstamą veiką imituojantį modelį. Operatyvinės veiklos įstatyme pateiktoje sąvokoje nenurodomi nusikalstamos veikos imitacijos modelio konkretūs tikslai, o išvardijami tik bendro pobūdžio siekiai – apginti nuo nusikalstamo kėsinosi įstatymų saugomas asmens teises ir laisves, nuosavybės, visuomenės ir valstybės saugumą. Konkretizuoti tikslus problemiška, nes operatyvinių taktinių uždavinių įvairovė didžiulė ir jie atskirais atvejais sprendžiami naudojantis teise daryti veiksmus, turinčius nusikaltimo požymių, siekiant užšifruoti slaptojo dalyvio tikruosius tikslus bei jo asmenybę ir įgijus pasitikėjimą gauti iš nusikaltėlio reikiamą informaciją.

Darant analogiją tarp BPK nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų ir OVI numatyto nusikalstamos veikos imitacijos modelio taikymo, pabrėžtina, kad BPK numatyti nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai iš esmės skiriasi nuo Operatyvinės veiklos įstatyme pateiktų nusikalstamos veikos imitavimo modelio sąvokų turinio, nes baudžiamajame procese numatyta sąlyga, kad asmeniui turi būti pasiūlyta padaryti nusikaltimą arba dalyvauti jį darant, taip pat turi būti žinomas asmuo (BPK 159 str. 2 d. 2 p.), kurio atžvilgiu bus atlikti tokie veiksmai, t.y. nusikaltimas. Nelogiška ir neaiški būtinybė padaryti nusikalstamus veiksmus asmeniui, užsiimančiam nusikalstama veikla, siekiant nustatyti nusikaltimą darančius asmenis.

Baudžiamajame procese labai apribojami atvejai, kai kyla būtinybė leisti daryti veiksmus, turinčius nusikaltimo požymių, nes atitinkamą informaciją gali gauti tik prokuroras ir tik iš asmens, kuriam siūloma (neaišku, kas turi siūlyti) padaryti nusikaltimą arba dalyvauti jį darant (BPK 159 str. 1 d.). Kaip matyti iš nurodytų nusikalstamų veiksmų, imitavimas skirtinguose įstatymuose turi visiškai skirtingą prasmę. Vienu atveju siekiama nustatyti asmenis, darančius nusikaltimus, kitu atveju – užsislaptinti bei įgyti kitų asmenų pasitikėjimą.

Tačiau Operatyvinės veiklos įstatyme nustatyta samprata reikšminga nustatant nusikalstamos veikos imitacijos veiksmų sampratą.

Reikšminga nusikalstamos veikos imitacijos veiksmų taikymo teisėtumo garantija, saugant asmens konstitucines teises ir laisves, bei yra anksčiau aptartas proporcingumo principo taikymas atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ir šių veiksmų sankcionavimo tvarka.

Baudžiamajame procese taikoma griežta nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sankcionavimo tvarka, nurodant, kad šiuos veiksmus sankcionuoja ikiteisminio tyrimo teisėjas, prokuroro pateikto prašymo pagrindu priimdamas nutartį (BPK 159 str. 1 d.).

BPK nustato imperatyvų teikimo ir teismo priimamos teismo nutarties leisti atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, turinį. Sankcijos ir nutarties turinys iš esmės sutampa. Iš to seka, kad teisėjas arba patvirtindamas prokuroro teikimą visumoje priima nutartį leisti atlikti prokuroro nurodytų veiksmų visetą, arba atsisako juos sankcionuoti. Tiek teikime, tiek nutartyje turi būti nurodyta:

- 1) asmuo, kuriam leidžiama atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus;
- 2) asmuo, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti;
- 3) duomenys apie asmens, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti, nusikalstamą veiką;
- 4) konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti;
- 5) siekiamas rezultatas;
- 6) veiksmų atlikimo trukmė.

Nelogiškas ir nesuprantamas yra Baudžiamojo proceso kodekso 158 str. 3, 4 d. ir 159 str. 2, 3 d. pasikartojimas nustatant ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties turinį ir draudžiant provokaciją. Manome, kad pasikartojimas netikslingas, kadangi BPK 158 str. vertintinas kaip bendra norma, specialios BPK 159 str. normos atžvilgiu. Apskritai galima būtų šio pakartojimo atsisakyti, arba BPK 159 str. padaryti nuorodą į BPK 158 str. atitinkamas dalis. Tai tik formali pastaba, kuri realios reikšmės veiksmų taikymui neturi.

Baudžiamojo proceso įstatymas nusikalstamų veiksmų imitacijos taikymo trukmės neriboja.

Tuo tarpu operatyvinės veiklos subjekto parengtas nusikalstamos veikos imitacijos modelis sankcionuojamas ne ilgesniam kaip 6 mėnesių laikotarpiui. Šis laikotarpis gali būti pratęstas. Nusikalstamos veikos imitacijos modelio pratęsimas sankcionuojamas ta pačia tvarka kaip ir

nusikalstamos veikos imitacijos modelio skyrimas. Pratęsimų skaičius neribojamas, tačiau kiekvienu atveju pratęsti galima ne ilgesniam nei 6 mėnesių laikotarpiui (OVĮ 12 str. 3,4 d.).

Ikiteisminio tyrimo teisėjo atisakymas sankcionuoti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ikiteisminio tyrimo metu gali būti skundžiamas apylinkės teismo pirmininkui (BPK 65 str. 1 d.).

Apylinkės teismo pirmininkas arba jo paskyrimu apylinkės teismo pirmininko pavaduotojas skundą privalo išnagrinėti per penkias dienas nuo jo gavimo (BPK 65 str. 2 d.).

Apylinkės teismo pirmininko (jo pavaduotojo) sprendimas galutinis.

Tuo tarpu operatyvinės veiklos metu prokuroro atsisakymą sankcionuoti nusikalstamos veikos imitacijos modelį, operatyvinės veiklos subjekto vadovas ar jo įgaliotas vadovo pavaduotojas turi teisę kreiptis dėl teikimo sankcionavimo į aukštesnįjį prokurorą iš nurodytų OVĮ 12 str. 1 d. dalyje, turintį įgaliojimus sankcionuoti šiuos veiksmus. Prokuroro atsisakymas turi būti motyvuotas raštu. Sprendimą atsisakyti sankcionuoti nurodytus veiksmus priėmęs prokuroras apie atsisakymą praneša generaliniam prokurorui ar jo įgaliotam generalinio prokuroro pavaduotojui. Aukštesniojo prokuroro sprendimas yra galutinis.

Draudžiama veikti pagal nusikalstamos veikos imitacijos modelius, kurie kelia tiesioginį pavojų žmogaus gyvybei, sveikatai arba gali sukelti kitų sunkių pasekmių, žemina žmogaus garbę ir orumą (BPK 11 str. 2 d., OVĮ 12 str. 7 d.).

Be to Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs⁴⁴, kokią bylos medžiagą turi pateikti prokuroras teisėjui, priimančiam motyvuotą nutartį dėl BPK 154, 159 ir 160 straipsniuose numatytų procesinių prievartos priemonių taikymo, kaip ir dėl Operatyvinės veiklos įstatymo 10 straipsnio 1 ir 12 dalyse bei 11 straipsnio 1 dalyje numatytų operatyvinių veiksmų atlikimo.

Aukščiausiasis teismas nurodė: „bet kuris operatyvinis veiksmas, įskaitant ir tuos, kuriems atlikti reikia motyvuotos teisėjo nutarties, gali būti atliekamas tik tada, kada yra Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnyje numatyti pagrindai ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 2 dalis, Operatyvinės veiklos įstatymo 3 straipsnio 5 dalis). Šio reikalavimo turi būti paisoma ir tada, kada sprendžiamas klausimas dėl BPK 154, 159 ir 160 straipsniuose numatytų procesinių prievartos priemonių taikymo.

---

⁴⁴ 2004 m. sausio 22 d. Aukščiausiojo Teismo konsultacija „Dėl Operatyvinės veiklos įstatymo 10 straipsnio 1 ir 12 dalių, 11 straipsnio 1 dalies; dėl BPK 154, 159 ir 160 straipsnių taikymo“ Nr. B3-299.

Dėl šių priežasčių teisėjui turi būti pateiktas ne tik motyvuotas teikimas atlikti Operatyvinės veiklos įstatyme numatytus operatyvinius veiksmus ar taikyti Baudžiamojo proceso kodekse numatytas procesines prievartos priemones, bet ir medžiaga, kurios pagrindu surašytas teikimas ir kuri būtina atitinkamo sprendimo priėmimui.

Priimdamas nutartį atlikti operatyvinius veiksmus ar taikyti procesines prievartos priemones, teismas negali pažeisti Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo normų. Jei operatyvinių veiksmų atlikimą ar procesinių prievartos priemonių taikymą pagal įstatymą buvo sankcionavęs teisėjas, tai bylą nagrinėjantis teismas paprastai neturėtų papildomai tikrinti, ar buvo tam pagrindas“. (taip pat žr. 2001 m. balandžio 9 d. konsultaciją, *Teismų praktika* 15, p. 458–459).

Asmuo, prieš pradėdamas veiksmus pagal nusikalstamos veikos imitacijos modelį, pasirašytinai supažindinamas su modeliui nustatytomis veikos ribomis operatyvinės veiklos subjektų pagrindinių institucijų nustatyta tvarka.

Prof.A.J.Šumilovas pateikdamas nusikalstamos veikos imitacijos modelio sudėties analizę nurodo, kad nusikalstamos veikos imitacijos modelio rezultatų patikimumas priklauso nuo jo atlikimo labiausiai realybę atitinkančioje aplinkoje, o taip pat nesant kurstymo (provokacijos) įvykdyti nusikaltimą.

Kaip taisyklė nusikalstamos veikos imitacijos veiksmo sudėtyje vienu iš reikšmingų požymių yra *asmuo – informacijos nešiotojas*. Iš esmės juo yra suinteresuotumą sukėlęs asmuo ir visų pirma tas, kurio veika (veiksmai ar neveikimas) faktiškai ar su pakankama tikimybe susijusi su sunkaus (itin sunkaus) nusikaltimo padarymu ir kurių elgesys kontroliuojamas nusikalstamų veiksmų imitacijos eigoje (pavyzdžiui, kiti asmenys, tiriamojo ryšiai).

Nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus realizuojančio subjekto *tyčios forma* atliekant modelį priklauso nuo to kuriai slaptųjų tyrėjų kategorijai jis priskiriamas (baigiamojo darbo 1 skyrius).

Ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno tyčia formalioje nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sudėtyje tik tiesioginė – jis suvokia, kad vykdo nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, ir siekia jų atlikimo. Materialioje sudėtyje jo tyčia gali būti kaip tiesioginė, taip ir netiesioginė. Taip slaptas tyrėjas atlikdamas nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, susijusį su patekimu į piliečio gyvenamąsias patalpas, supranta, kad apriboja žmogaus konstitucines teises į būsto neliečiamybę, bet vis tiek gali to nenorėti, bet sąmoningai leidžia, tam įvykti, tarkim tiriant ypatingai sunkų nusikaltimą.

Slaptųjų tyrėjų nesanchių operatyvinės veiklos ar ikiteisminio tyrimo pareigūnų subjektais tyčia abejais atvejais gali būti kaip tiesioginė, taip ir netiesioginė.

Visais atvejais, nusikalstamą veiklą imituojantys veiksmai turi būti vykdomi teismo nutartimi nustatytų veiksmų rėmuose, esant BPK 158 ir 159 str. nustatytiems pagrindams.

Apmaudu, kad įstatymų leidėjas įtvirtindamas šią tyrimo priemonę neatsižvelgė į operatyvinės veiklos veiksmo - nusikalstamos veiklos imitacijos modelio taikymo sunkumus ir praktikoje kilusias problemas surinktus duomenis realizuojant baudžiamajame procese. Nusikalstamą veiklą imituojančių veiksmų reglamentavimas baudžiamajame procese nėra išsamus, paliekant šių nuostatų interpretavimo laisvę šios procesinės prievartos taikymo metu. Jame net nėra nustatyta šios procesinės prievartos sąvoka. Todėl šis straipsnis keistinas, jį papildant šios procesinės prievartos priemonės sąvokos nustatymu, detalesne veiksmų atlikimo reglamentacija ir nustatant prokurorui teisę nustačius būtinybę pačiam inicijuoti šių veiksmų atlikimą.

2.3. Slaptųjų tyrėjų veiklos leistinumai ir ribos įrodymų rinkimo procese

Dalinai slaptųjų tyrėjų veiklos leistinumai buvo aptartas 2.2.1. ir 2.2.2. punktuose, nagrinėjant šių veiksmų sankcionavimo tvarką, slaptųjų tyrėjų instituto kaip procesinės prievartos priemonės taikymo pagrįstumą proporcingumo principo kontekste.

Tiesiogiai slaptųjų tyrėjų veiklos ribas nustato jų atliekamų veiksmų sankcijos. Tačiau nacionaliniai (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas) ir tarptautiniai teismai (Europos Žmogaus Teisių Teismas) atsižvelgdami į dažnai pasitaikiusius žmogaus teisių pažeidimus slaptųjų tyrėjų veikloje, suformavo bendrus slaptųjų tyrėjų veiklos leistinumų principus, apibrėžiančius jų atliekamų veiksmų ribas.

Į šiuos teisminės praktikos suformuotus principus susijusius su žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga, buvo akivaizdžiai atsižvelgta priimanant naują baudžiamojo proceso kodeksą, bei Operatyvinės veiklos įstatymą.

Šių principų įtvirtinimo reglamentuojant slaptųjų tyrėjų veiklą pavyzdžiu galėtų būti BPK 158 str. 4 d., 159 str. 3 d. įtvirtintas draudimas slaptiesiems tyrėjams atliekant veiksmus provokuoti asmenis daryti nusikaltimus.

Teisminės praktikos šiuo aspektu atsiradimas sąlygotas slaptųjų tyrėjų veiklos prigimtimi, kaip rodo teisminė praktika, sudarančia galimybes pažeisti žmogaus teises pateisinant sėkmingu nusikaltimų išaiškinimu, t.y. vadovaujantis principu „Tikslas pateisina priemones“. Demokratinėse valstybėse toks požiūris netoleruotinas.

Pavyzdžiui, nusikalstamos veiklos imitacijos veiksmų analizė rodo, kad savo prigimtimi tai yra prielaida, netikrumo, dirbtinumo elementas įrodinėjant asmens kaltumą idealiai sumodeliuoto nusikaltimo padarymu. Nusikalstamą veiklą imituojančių veiksmų realizacijos metu asmens laisva valia yra stipriai psichologiškai apribojama ir įtakojama: sukūrus dirbtines „šiltnamio“ sąlygas

nusikalstamai veikai pasireikšti, asmuo yra provokuojamas daryti nusikaltimą. Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai visada yra prielaida (nes išlieka tikimybė, kad asmuo nebūtų padaręs nusikaltimo).

Šią problemą buvo bandoma spręsti įtvirtinus slaptiesiems tyrėjams draudimą provokuoti asmenis daryti nusikaltimą. Iki tol nusikaltimų provokavimas ir buvo bene opiausia vieta, slaptųjų tyrėjų veikloje. Provokacijos, jos sąvokos išsiaiškinimas padėtų atskleisti jos sampratą, tuo pačiu nustatant draudžiamus slaptųjų tyrėjų veiksmus, t.y. jų veiklos ribas.

Istorinė analizė rodo, kad nusikaltimo provokacijos apibrėžimas pateikiamas jau RSFSR 1926 m. baudžiamojo kodekso 119 str.. Šiame straipsnyje buvo įtvirtinti 2 reikšmingos nusikaltimo provokacijos, kaip savarankiško nusikaltimo, požymiai: a) pareigūno išankstinis sudarymas situacijos ir sąlygų, provokuojančių kyšio siūlymą arba gavimą ir b) tokių veiksmų tikslas – vėlesnis davusio ar paėmusio kyšį asmens išaiškinimas ir patraukimas atsakomybėn. Įrodinėtini nusikaltimo sudėties požymiai buvo kaltininko tyčia, tikslas vėliau išaiškinti asmenį, davusį ar paėmusį kyšį, bei veikimas – atitinkamos situacijos sudarymas. Provokuojamo padaryti nusikaltimą asmens veiksmai laikyti nenusikalstamais ir jis atsakomybėn nebuvo traukiamas.

Tačiau keičiantis žmonių savimonei, įtvirtinant pilietinės ir teisinės visuomenės siekį, saugant žmogaus teises ir laisves, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką provokacija kaip priemonė nusikaltimams tirti ir išaiškinti yra nepateisinama.

Apibrėžti ir įteisinti provokacijos sąvoką buvo bandoma 1992 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme, kurio 6 str. 2 dalis įtvirtino operatyvinės veiklos subjektų pareigą „ginti asmenis nuo provokacijos – prieš jų valią daromo aktyvaus spaudimo atlikti nusikalstamą veiklą“.

Pažymėtina, kad sankcionuojant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus neįmanoma apibrėžti jų taikymo metu atliekamų konkrečių veiksmų ribų, turinio, intensyvumo, atlikimo mechanizmo, nes tai lemia nuolat besikeičiančios objektyvios ir subjektyvios konkrečios tiriamų įvairių nusikaltimų aplinkybės, įtariamų asmenų elgesys. Dėl to nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų taikymo metu atliekamų veiksmų turinį, intensyvumą, atlikimo mechanizmą, rezultatus lemia ne veiksmus atliekančių pareigūnų savavališka nuožiūra arba veiksmai, o įtariamų asmenų, darančių nusikaltimą konkretus elgesys. Todėl sankcijose visada paliekama tam tikra slaptųjų tyrėjų veiklos laisvė. Neišjungiama galimybė, kad pasinaudojant šia suteikta veiksmų laisvę slaptasis tyrėjas (suvokdamas ar to nesuvokdamas) gal asmenį išprovokuoti padaryti nusikaltimą.

Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 11 d. kasacinėje byloje Nr. 2K – 200 priimta nutartis, kurioje teigiama, kad „Operatyvinės veiklos įstatymas negali smulkiai reglamentuoti visų su nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio vykdymu susijusių veiksmų. Įstatymo 11 str. nurodo asmens, veikiančio nusikalstamos veikos

imitavimo elgesio modelio apibrėžtose ribose, veiksmus, pasireiškiančius leistinos nusikalstamos veikos imitavimu“.⁴⁵

Tokia nuostata suprantama. Įstatyme įtvirtinus galimybę smulkiai reglamentuoti nusikaltimą imituojančius veiksmus būtų iš dalies suvaržyta slaptųjų tyrėjų veiksmų galimybė. Kita vertus, kyla organizacinio pobūdžio problema: kokia formule remiantis nustatyti elgesio ribas taikant modelį? Neįmanoma smulkiai aprašyti būsimo elgesio. Atrodo, Baudžiamojo kodekso straipsnis, kuriuo numatytas nusikaltimas imituojamas, yra vienintelis pagrindas imituojamo nusikaltimo riboms nustatyti. Manau, kad būtų tikslinga įtvirtinti įstatyme ne reikalavimą kiekvienu konkrečiu atveju numatyti veiksmų ribas, o numatyti universalius, visais atvejais taikomus griežtus kriterijus, ribojančius šių asmenų veikimo laisvę.

Dr. Laurynas Pakštaitis pateikia kriterijus, kuriais remiantis galima būtų atriboti nusikalstamą veiką imitacijos modelį nuo provokacijos: „Pirmiausia, iš kur kyla iniciatyva padaryti nusikaltimą? Jei nusikaltimo iniciatyva kyla iš asmens, kurio atžvilgiu bus imituojamas nusikaltimas, nepriklausomai nuo teisėsaugos institucijos, ketinančios imituoti nusikaltimą, valios, galima teigti, kad toks asmuo nekurstomas. Tačiau, jeigu teisėsaugos institucija rodo iniciatyva, ieško asmens, kuris galimai nusikalstų, bando dirbtinai sukurti situaciją, kad asmuo padarytų nusikaltimą, galima kalbėti apie kurstymą. Taip veikdami pareigūnai negali skatinti, tiesiogiai arba netiesiogiai lenkti, įtikinėti arba siūlyti įtariamo asmens daryti nusikaltimą. Šio asmens valia turi būti laisva nuo bet kokio išorinio poveikio jo tyčia turi formuotis savarankiškai, niekam nedarant įtakos.“⁴⁶

Baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos įstatymuose yra nuostatos, draudžiančios provokuoti asmenis padaryti nusikalstamas veikas. 2002 m. birželio 20 d. Operatyvinės veiklos įstatymo 8 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad provokacija, tai spaudimas, aktyvus skatinimas arba kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jei dėl to asmuo padaro arba kėsina padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti. Pateikta sąvoka daugeliu atvejų išsprendžia problemą vertinant aktyviuosius veiksmus, bet dar lieka tam tikras nekonkretumas (kokio lygio turi būti spaudimas arba aktyvus ar nelabai aktyvus skatinimas; kuo turi pasireikšti ketinimas – apmąstymais, atitinkamais veiksmais ar pareiškimais). Nemažai problemų kildavo teismo nagrinėjimo metu ir teismų praktikoje susiklostė atitinkamos nuostatos dėl provokacijos vertinimo. Nurodyta, kad nusikaltimo provokacija panaši į kurstymą, tačiau tai netapatūs reiškinys.

---

⁴⁵ L. Pakštaitis Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus // Jurisprudencija, 2001, t. 23 (15), p. 87.

⁴⁶ Ten pat, p. 90.

Esminis skirtumas tarp provokacijos (kurstymo) ir nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų - vienu atveju atliekami neteisėti veiksmai, kuriais, siekiant patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, dirbtinai sudaromos sąlygos, skatinančios nusikaltimą, kitų – sankcionuoti veiksmai, kai remiantis turima patikrinta operatyvine informacija sudaroma teisėsaugos kontroliuojama aplinka asmeniui įgyvendinti savo nusikalstamus ketinimus arba tęsti pradėtą nusikalstamą kėsiniimąsi. Kurstymo atveju nėra teisinio pagrindo atlikti operatyvinius veiksmus, be to, jie atliekami pažeidžiant įstatymo reikalavimus. Imituojant nusikalstamą veiką tik fiksuojami įvykiai arba ir faktai, asmuo neskatinamas, o kurstymo atveju asmuo kurstomas, verčiamas veikti nusikalstamai, inicijuojamas pareigūnų arba kitų piliečių elgesys.

Europos Žmogaus Teisių Teismas įvykdė „žygdarbį“ vienareikšmiai nustatydamas provokacijos kaip slaptųjų tyrėjų veiksmo draudimą, bei suteikdamas provokacijos sąvokai turinį.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo ir Europos žmogaus teisių teismo praktika slaptųjų tyrėjų veiklos duomenų, kaip faktinės informacijos, rinkimui, fiksavimui, pateikimui bei vertinimui kelia atviros visuomenės ir teisinės valstybės standartais apibrėžtus reikalavimus (Konvencijos 6 str.1 ir 3 d., 8 str., Konstitucijos 22 str. bei 31 str. 2, 3 ir 6 d.).

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime pažymėjo, kad „...modelis savo esme, paskirtimi panašus į kitų valstybių įstatymuose [...]numatytą slaptųjų tyrėjų/agentų panaudojimą tiriant ir išaiškinant tam tikrą kategorijų nusikaltimus“. „Todėl nagrinėjamos bylos kontekste svarbi Europos žmogaus teisių teismo praktika, susijusi su slaptųjų agentų/tyrėjų, taip pat slaptųjų tyrimo priemonių ir metodų naudojimu atskleidžiant nusikaltimus“. Europos žmogaus teisių teismo analizė tvirtina, jog operatyvinėje veikloje ir nusikaltimų tyrime naudojant slaptuosius agentus/tyrėjus kėsinamasi pažeisti Konvencijos 6 ir 8 str. įtvirtintą teisę į privataus gyvenimo gerbimą ir neliečiamumą bei teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir sąžiningą procesą.

Europos žmogaus teisių teismas eilėje sprendimų (paminėtinos *Klass ir kiti prieš Vokietiją*⁴⁷, *Teixeira de Castro prieš Portugaliją*⁴⁸ bylos) konstatavo, kad slaptos priemonės panaudojimas nėra nesuderinamas nei su Konvencijos 6 str., nei su Konvencijos 8 str. Valstybės turi turėti galimybę slapta stebėti įvairius ardomuosius veiksmus, kurie vyksta jų teritorijoje, pasirinkdamos sekimo sistemos formas. Tačiau valstybės nedisponuoja neribota laisve taikyti slapto sekimo priemones.

Tą patį pažymėjo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas teigdamas, kad: “ ... BPK 48 str. 1 d. (1991 birželio 26 d. red.) nuostata „darydamas parengtinį tardymą tardytojas visus sprendimus dėl tardymo krypties ir dėl tardymo veiksmų atlikimo priima savarankiškai, išskyrus

⁴⁷<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=prof&highlight=Germany%20%7C%20Klass&sessionid=218520&skin=hudoc-en; prisijungimo laikas 2004-11-20.>

⁴⁸<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=de%20%7C%20castro&sessionid=218606&skin=hudoc-en; prisijungimo laikas 2004-11-20.>

tuos atvejus, kai įstatymas numato, jog turi būti gaunama prokuroro sankcija” ta apimtimi, kuria nustatyti tardytojo įgaliojimai sprendimus dėl tardymo veiksmų, kuriais įsiterpiama į privataus asmens gyvenimą, priimti be motyvuoto teismo sprendimo, prieštarauja Konstitucijos 22 str.”.⁴⁹

Europos žmogaus teisių teismas pareiškė, kad slaptųjų sekimo priemonių, būdų ir metodų, slaptųjų agentų/tyrėjų naudojimas nusikaltimams išaiškinti kaip toks yra kėsinimasis į Konvencijos 8 str. garantuojamą privataus gyvenimo gerbimą ir neliečiamybę. Toks kėsinimasis gali būti pateisinamas tik tuomet, jei atitinka Konvencijos 8 str. 2 d. nurodytus kriterijus, t.y.:

- tokie suvaržymai ir apribojimai turi būti numatyti nacionaliniuose įstatymuose;
- jie turi būti demokratinės visuomenės interesams apsaugoti;
- nacionaliniai įstatymai turi įtvirtinti garantijas, kurios padėtų išvengti piktnaudžiavimų slapta sekant asmenis, taip pat apsaugą nuo galimo piktnaudžiavimo;
- nacionalinė teisė turi būti preciziškai aiški ir suteikianti individams aiškų supratimą, kokiomis aplinkybėmis ir sąlygomis pareigūnai gali jiems taikyti slaptas priemones.

Vertindamas slaptųjų agentų/tyrėjų veiksmus Konvencijos 6 str. prasme, Europos žmogaus teisių teismas 1998 m. birželio 9 d. sprendime⁵⁰ byloje Teixeira de Castro prieš Portugaliją pabrėžė, kad Konvencijos 6 str. nustatyti nepriklausomumo, nešališkumo ir sąžiningumo reikalavimai taikytini visų nusikaltimų rūšių tyrimo procesuose.

Kita vertus, visas procesas, įskaitant ir įrodinėjimo būdus turi būti sąžiningas.

Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtinta teisė į nepriklausomą ir nešališką teisingumo vykdymą negali būti aukojama dėl tikslingumo. Viešu interesu negalima pateisinti tokių įrodymų, kurie gauti peržengus slaptųjų agentų/tyrėjų veiksmų ribas, t.y. išprovokavus nusikaltimą, panaudojimo. Slaptųjų tyrėjų provokacijomis gautų įrodinėjimo priemonių naudojimas negali būti pateisinamas viešuoju interesu.

Tuo pagrindu Europos žmogaus teisių teismas padarė išvadą, kad slaptųjų agentų/tyrėjų naudojimas pažeidžia Konvencijos 6 str. 1 d. garantuojamą teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir sąžiningą baudžiamąjį procesą (ši išvada tuo labiau tinkama kalbant apie nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus) jei:

- slaptieji tyrėjai veiką pradėjo prieš jiems iki tol nežinomą asmenį, t.y. prieš asmenį, kuris nebuvo teistas, iki tol nebuvo persekiojamas baudžiamąja tvarka;

---

⁴⁹ Valstybės žinios 2002 rugsėjo 25 d., Nr. 93 – 4000.

⁵⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad šis Europos žmogaus teisių teismo sprendimas skirtas nustatyti kriterijus, kurie leistų nustatyti, ar slaptieji policijos pareigūnai nepažeidinėja, neperžengia sąžiningo proceso apspręstų slaptųjų tyrėjų veiklos ribų. Plačiau žiūrėti G.Goda Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė 2000, Nr. 37, Vilnius.

- slaptieji tyrėjai pradėjo veikti neturėdami duomenų apie konkretaus asmens nusikalstamą veiką;
- slaptieji tyrėjai sukurstė padaryti nusikaltimą.

Sukurstymas padaryti nusikaltimą reiškia, kad:

- nėra duomenų, kad asmuo būtų linkęs nusikalsti,
  - nėra duomenų, kad iniciatyva padaryti nusikaltimą priklausė asmeniui,
  - nėra duomenų, kad be slaptojo tyrėjo įsikišimo šis nusikaltimas būtų buvęs padarytas,
  - asmuo padarė tik tai, ką siūlė padaryti slaptieji tyrėjai,
  - slaptųjų tyrėjų įtaka buvo tinkama, norint sukurstyti jį padaryti nusikaltimą. Tinkama įtaka konstatuojama jau tuomet, jei slapto tyrėjo dalyvavimas yra viena iš sąlygų, apsprendžiančių asmens pasirinkimą veikti (veikos padarymui).
- pagrindžiant nuosprendį slaptųjų tyrėjų parodymams bus teikiama įrodomoji procesinė reikšmė.

Vertindamas modelio konstitucingumą Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime, visų pirma, apibrėžė nusikaltimus, kuriems atskleisti leistina naudoti neįprastus nusikaltimų tyrimo būdus ir metodus (tarp jų ir nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus). Tai patys sunkiausi, gerai organizuoti ar labai latentiški nusikaltimai, keliantys realų pavojų daugelio žmonių, visuomenės ar net valstybės saugumui.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas vienareikšmiai ir aiškiai nurodė, kad:

- valstybės valdžios institucijos negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kurstyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti;
- modelis gali būti tik viena iš priemonių, kai reikia išaiškinti asmens rengiamą ar jau pradėtą daryti nusikaltimą;
- modeliu negali būti kurstoma ar provokuojama daryti naują nusikaltimą;
- modeliu gali būti tik „prisijungiama prie tęstinių ar trunkamų, bet ne pasibaigusių nusikaltimų. Tai reiškia, kad negali būti kurstoma padaryti nusikalstamą veiką, kurią asmuo tik rengė, bet tokius veiksmus nutraukė. Asmens nusikalstama veika turi tęstis be operatyvinės veikos slaptųjų dalyvių pastangų;
- atlikdami nusikalstamo požymių turinčius veiksmus operatyvinės veiklos slaptieji dalyviai negali naudoti fizinės ar psichinės prievartos prieš įtariamus nusikaltimų padarymu asmenis, daryti jiems kitokio aktyvaus spaudimo, jų kurstyti, provokuoti padaryti nusikaltimą.

Apibendrinamas tai Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas daro išvadą, kad valstybės institucijų pareigūnų veikla laikoma neteisėta, o šios veiklos pasėkoje gauta įrodomoji informacija neleistina įrodinėjimo procese, jei nepaisoma modelio ribų, provokuojamas nusikaltimas ar kitaip piktnaudžiaujama šiomis tyrimo priemonėmis.

Siekiant realizuoti slaptųjų tyrėjų veiklos rezultatų panaudojimą baudžiamajame procese, buvo atsižvelgta į šiuos Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio Teismo nutarimus. 2002 m. priėmus naują OVĮ redakciją, buvo iš esmės panaikintas 1997 m. Operatyvinės veiklos įstatymo red. egzistavęs tam tikras vakuumas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje, kurio siekiama išvengti ir Baudžiamajame procese įtvirtinus tiesioginį provokacijos draudimą slaptiems tyrėjams atliekant tyrimo veiksmus. Ši nuostata šiuo metu užtikrina žmogaus apsaugą nuo neteisėtos intervencijos į asmeninį gyvenimą ir garantuoja pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.

Provokacijų uždraudimu siekiama užtikrinti Konvencijos 8 str. laikymąsi, įpareigojanti nacionaliniuose įstatymuose įtvirtinti garantijas, kurios padėtų išvengti piktnaudžiavimų slapta sekant asmenis, taip pat užtikrinti teisinę ir faktinę apsaugą nuo galimo piktnaudžiavimo.

Kita vertus tokiu teisiniu reglamentavimu apsaugoma ir Konvencijos 6 str. įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą ir sąžiningą procesą, kuri draudžia valstybės institucijoms nustatyti tokį nacionalinį teisinį reguliavimą, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kurstyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti (2000 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas).

Būtent vadovaujantis Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio teismo nutarimu, baudžiamojo proceso įstatyme nustačius galimybę naudotis slaptųjų tyrėjų pagalba buvo nustatytas draudimas provokuoti asmenį daryti nusikaltimus.

Provokacijos sąvokos įtvirtinimas Operatyvinės veiklos įstatyme, vertintinas kaip viena iš priemonių, apibrėžusių slaptųjų tyrėjų veiklos ribas konkrečiai nurodant, kokio pobūdžio veiksmus slaptiesiems tyrėjams atlikti draudžiama. Manytume, kad egzistuoja būtinybė baudžiamajame procese apibrėžti provokacijos, įtvirtintos BPK 158, 159 str. turinį, tuo nustatant aiškias slaptųjų tyrėjų ribas, tiriant nusikaltimus procesine tvarka.

3. SLAPTŪJŲ TYRĖJŲ VEIKLOS METU SURINKTI DUOMENYS KAIP ĮRODYMAI BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Įrodymų sąvoka teisės teorijoje priskirtina prie bendriausių, kertinių sąvokų. Nuo atsakymo į klausimą, kas yra įrodymas, labai priklauso, kaip teisės teorija ir praktika sprendžia įrodymų leistinumą, liečiamumo problemą, kokie procesiniai reikalavimai keliami renkant ir panaudojant skirtingų rūšių įrodymus.⁵¹

Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese įrodymų samprata 2003 m. pakeista iš esmės. Šiuo metu galiojančiame baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje atsisakyta griežto įrodymų šaltinių sąrašo, praplečiant galimų duomenų kaip įrodymų panaudojimo procese leistinumą ribas, BPK 20 str. 1 d. nurodant, kad įrodymais laikytini įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys.

Vartojama daugiskaitos forma „įstatymų“ rodo, kad įrodymais gali būti ne tik baudžiamojo proceso kodekso tvarka ir pagrindu gauti duomenys. Tuo pagrindu, baudžiamajame procese gali būti naudojama ne tik slaptųjų tyrėjų atlikusių veiksmus baudžiamojo proceso tvarka, bet ir operatyvinės veiklos įstatymo tvarka atlikusių tyrimą slaptųjų tyrėjų veiklos rezultatai. Tačiau esminė tokių duomenų panaudojimo baudžiamajame procese sąlyga yra anksčiau aptarto slaptųjų tyrėjų veiksmų teisėtumo ir leistinumą laikymasis.

Įrodymų leistinumą turi būti vertinamas net tik jo šaltinio kokybės požiūriu. Įrodymų leistinumą sietinas taip pat ir su jų gavimo priemonėmis. <...> Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija skelbia: „Niekas negali būti kankinamas, su niekuo negali būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas /.../ Kiekvienas žmogus turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“ (Konvencijos 3, 5, 8 str.). Štai kur reikia ieškoti įrodymų leistinumą kriterijų.⁵²

Pačiame Operatyvinės veiklos įstatyme taip pat yra tiesiogiai nustatyta galimybė naudoti operatyvinės veiklos rezultatus baudžiamajame procese nurodant: „Įslaptinta operatyvinė informacija įstatymų nustatyta tvarka gali būti išslaptinama ir panaudojama baudžiamajame procese. Jeigu tokia informacija panaudojama baudžiamajame procese, turi būti surašomas protokolas dėl operatyvinių veiksmų atlikimo.“ (OVĮ 17 str. 1 d.).

Taipogi OVĮ nustato privalomą protokolo turinį, kuriame įtvirtinami duomenys surinkti atitinkamais operatyviniais veiksmais, siekiant operatyvinės veiklos rezultatų panaudojimo baudžiamajame procese. Protokole turi būti nurodyta:

⁵¹ A.Cininas. Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumą problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje //Jurisprudencija, 2001, Nr. 23 (15), p. 35.

⁵² Ten pat, p. 40.

- 1) protokolo surašymo vieta, laikas;
- 2) pareigūno, surašiusio protokolą, pareigos, vardas, pavardė;
- 3) naudojamų operatyvinių veiksmų pavadinimai;
- 4) žinomi duomenys apie asmenis, kuriems buvo taikomi operatyviniai veiksmai, arba objekto apibūdinimas;
- 5) siekiamas rezultatas;
- 6) operatyvinių veiksmų atlikimo metu užfiksuotos informacijos turinys;
- 7) naudotų techninių priemonių techniniai duomenys, nurodant fiksuojamo įvykio vietą, laiką ir turinį (jeigu naudojamos techninės priemonės);
- 8) priedai, garso ir vaizdo juostos, kompaktinės plokštelės ar kitos elektroninės informacijos laikmenos arba kiti materialūs objektai, kuriuose grafiniais ar kitais ženklais užfiksuota informacija, turinti reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti.

Šie protokolui keliami reikalavimai iš esmės atitinka procesinių veiksmų atlikimo protokolų reikalavimams, nustatytiems BPK 179 str. (išskyrus asmens operatyvinės veiklos metu atlikusio tyrimo veiksmą nurodymą), t.y. siekiama priartinti procesinės ir neprocėsinės veiklos rezultatų įtvirtinimo formas.

Be to, nustatoma, kad operatyvinės veiklos duomenys siekiant jų panaudojimo baudžiamajame procese, privalo būti išslaptinti. Tai susiję su teisminio nagrinėjimo viešumu (BPK 9 str.), tiesioginiu ir žodiniu bylos nagrinėjimu teisme (Konvencijos 6 str., BPK 242 str.), kaltinamojo teisės į realią gynybą užtikrinimo principu (Konvencijos 6 str., Konstitucijos 31 str., BPK 44 str.).

Pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, privalo tiesiogiai iširti bylos įrodymus tame tarpe balsu perskaityti protokolus ir kitus dokumentus. Neišslaptinus slaptųjų tyrėjų veiklos rezultatų, negalimas būtų jų tyrimas.

Be to, OVĮ 17 str. nurodo, kad slaptųjų tyrėjų operatyvinės veiklos metu surinktos išslaptintos operatyvinės informacijos pateikimo valstybės institucijoms ir pareigūnams tvarką nustato Vyriausybė. Būtinybė susipažinti su šia informacija, pateikiant ją ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui iškyla sprendžiant klausimą dėl slaptųjų tyrėjų veiksmų atlikimo baudžiamajame procese, slaptųjų tyrėjų panaudojimo operatyvinėje veikloje teisėtumo ir leistinumo, kuomet šios veiklos rezultatais remiamasi kaip įrodymais baudžiamajame procese. Tuo tarpu ši norma ligi šiolei yra deklaratyvi, kadangi Vyriausybė nėra nustatčiusi šios informacijos pateikimo tvarkos.

Rusijos Federacija šiuo klausimu yra pažengusi toliau ir nustatčiusi šios informacijos perdavimo susipažinimui ir panaudojimui baudžiamajame procese tvarka. Kol Vyriausybė nėra patvirtinusi šios tvarkos, tikslinga apžvelgti Rusijos Federacijoje galiojančios instrukcijos nuostatas, bei panagrinėti jų įtvirtinimo ir taikymo galimybes Lietuvos Respublikoje baudžiamojo proceso

subjektams pateikiant susipažinti operatyvinės veiklos slaptųjų tyrėjų veiklos rezultatus, naudojimo kaip įrodymų prasme.

Visų pirma, ši instrukcija nustato galimybę naudoti operatyvinės veiklos rezultatus baudžiamajame procese. Tačiau šie rezultatai gali būti šiuo tikslu naudojami tik jei jie atitinka instrukcijoje nurodytiems reikalavimams: juose turi būti pakankamai duomenų, rodančių nusikaltimo požymius, o būtent duomenų apie tai, kur, kada, kokie požymiai ir kokio būtent nusikaltimo aptikti, kokiomis aplinkybėmis buvo nustatyti nusikaltimo požymiai, duomenys apie asmenį (asmenis), jų įvykdytą nusikalstamą veiką, nusikaltimo liudytojus (jei žinomi), apie nusikaltimo pėdsakų buvimo vietą, dokumentus ir daiktus, kurie gali tapti daiktiniais įrodymais.

Slaptųjų tyrėjų rezultatai pateikiami panaudojimui įrodinėjimo procese baudžiamajame byloje, turi sudaryti galimybę formuoti įrodymus tenkinančius baudžiamąjį proceso reikalavimus, keliamus įrodymams kaip visumai, atskiroms įrodymų rūšims, ir sudaryti duomenis, turinčius reikšmės nustatant aplinkybes, kurias reikia įrodinėti baudžiamajame byloje, nurodant į manomo įrodymo ar daikto gavimo šaltinį, kuris gali tapti įrodymu, o taip pat duomenis, leidžiančius patikrinti jų pagrindus suformuotus įrodymus, teismo proceso metu.⁵³

Laikantis šios instrukcijoje nustatytos tvarkos pateikti duomenys pilnai atitiktų Lietuvos Respublikos BPK įtvirtintos duomenų, kurių pagrindus būtų formuojami įrodymai sampratai (BPK 20 str. 4 d.).

Informaciją apie operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių tapatybę nustatančius duomenis, slaptųjų dalyvių bendradarbiavimą ar darbą operatyvinės veiklos subjektų sistemoje, taip pat kitokią įslaptintą informaciją galima atskleisti ir panaudoti baudžiamajame procese bei kitais įstatymų nustatytais atvejais tik Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo nustatyta tvarka.

Tačiau slaptųjų tyrėjų operatyvinės veiklos metu surinkti ir OVĮ 17 str. tvarka pateikti naudojimui baudžiamajame procese duomenys, įrodymais gali tapti tik jei juos galima patvirtinti baudžiamąjį proceso kodekse numatytais proceso veiksmis (BPK 20 str. 4 d.). Ši procesinė nuostata įtvirtina įrodymų leistinumą principą, iš kurio seka, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais ir priemonėmis gauti duomenys, bei tik tokie duomenys, patikimumas gali būti patikrintas BPK priemonėmis.

Teisėtais būdais gautais duomenimis laikomi duomenys, gautų slaptųjų tyrėjų veikloje, tiek operatyvinės, tiek baudžiamąjį proceso metu. Tačiau nepriklausomai ar slaptieji tyrėjai veikė BPK ar OVĮ pagrindus įrodymais negali būti laikomi duomenys, jei juos gaunant: 1) pažeisti proceso

---

⁵³ Шумилов А.Ю. Основы уголовного - розыскного права (Правовое регулирование). Общая часть: учеб. пособие. – М.: издатель Шумилова И. И., 2000. – 196 с. Psl.

Гораинова К.К., Общинскога В.С., Шумилов А.Ю.. Оперативно – розыскная деятельность: учебник \ Москва : INFRA– М, 2001. psl. 42 – 47.

principai (pvz. proporcingumo); 2) panaudotas smurtas, grasinimai, asmuo buvo provokuojamas padaryti nusikaltimą; 3) slaptųjų tyrėjų veiksmai atlikti nesilaikant jiems atlikti nustatytos tvarkos (pvz.: neturint sankcijos); 4) slaptųjų tyrėjų veiklos rezultatai iš esmės netinkamai užfiksuoti.

Be to, įrodymu negali būti laikomi tokie slaptųjų tyrėjų veiklos metu gauti duomenys, kurių patikimumas negali būti patikrintas BPK numatytais priemonėmis. Tai iš esmės taikytina ne procesinės veiklos metu surinktiems duomenims.

Esminis skirtumas tarp operatyvinės veiklos ir baudžiamojo proceso metu atliktų veiksmų rezultate gautų duomenų kaip įrodymų panaudojimo procese – baudžiamojo proceso metu atliktų veiksmų tikrinti kitais procesiniais veiksmais, tam kad jie įgytų įrodymų statusą, - nereikia.

Tačiau pažymėtina, kad apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas vien tik slaptųjų tyrėjų, kuriems buvo pritaikytas anonimiškumas ir jie apklausti liudytojais BPK 158 str. 7 d. tvarka, parodymais. Šių asmenų parodymais galima pagrįsti apkaltinamąjį nuosprendį tik tuo atveju, kai juos patvirtina kiti įrodymai (BPK 301 str.).

Visais atvejais galutinį sprendimą dėl slaptųjų tyrėjų veiklos metu (tiek OVĮ, tiek BPK tvarka) surinktų duomenų kaip įrodymų panaudojimo baudžiamajame procese, vertinimo priima teismas, po teisme atlikto įrodymų tyrimo. Įrodymų įvertinimas yra išimtinė teismo (teisėjo), kurio žinioje yra byla, prerogatyva: „Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla“ (BPK 20 str. 2 d.).

Kalbant apie operatyvinės veiklos slaptųjų tyrėjų rezultatų vertinimą, teismas nagrinėdamas bylą nustatęs, kad operatyvinis veiksmas esmingai pažeidžia Operatyvinės veiklos įstatymą (jo reikalavimus), turėtų uždrausti naudoti to operatyvinio veiksmo pasėkoje gautą informaciją ir rezultatus, įrodinėjant kaltumą nusikaltimo padarymu: „Tais atvejais, kai operatyviniais veiksmais gauta informacija baudžiamojoje byloje panaudota kaip įrodymai, teismas, nagrinėjantis šią bylą, privalo patikrinti, ar atliekant operatyvinius veiksmus nebuvo esmingai pažeisti Operatyvinės veiklos įstatymo reikalavimai, t.y. ar juos atliko įstatyme numatytas operatyvinės veiklos subjektas, ar įstatyme numatytais atvejais operatyvinių veiksmų atlikimas buvo sankcionuotas, ar buvo įstatyme numatyti pagrindai operatyviniams veiksams atlikti ir panašiai.

Apie operatyvinių veiksmų atlikimo teisėtumą teismas gali spęsti iš byloje apklaustų asmenų parodymų, išanalizuotų dokumentų, tarp jų ir teikimų operatyvinio veiksmo atlikimo sankcijai gauti arba ištraukų iš jų ir kt. Jeigu byloje tokių duomenų nėra arba jų neužtenka išvadai dėl atliktų veiksmų teisėtumo padaryti, teismas jų gali pareikalauti iš operatyvinius veiksmus atlikusios institucijos arba prokuratūros. Be to, teisiamejame posėdyje šiuo klausimu kaip liudytojai gali būti apklausti ir pareigūnai, atlikę arba organizavę operatyvinius veiksmus.

Kartu pastebime, kad tikrinant įrodymų, gautų operatyviniais veiksmais, teisėtumą, teismai negali pažeisti Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo reikalavimų. Tik įsta-

tymo nustatyta tvarka byloje gali būti atskleisti ir panaudoti duomenys apie operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių asmens tapatybę, asmenų slaptą bendradarbiavimą su operatyvinės veiklos subjektais ir panašiai.

Jeigu operatyvinių veiksmų atlikimą pagal įstatymą buvo sankcionavęs teisėjas, tai bylą nagrinėjantis teismas paprastai nebeturėtų papildomai tikrinti, ar buvo įstatyme numatyti pagrindai operatyviniams veiksams atlikti⁵⁴.

Visi šie duomenys turi būti baudžiamojoje byloje ir tinkamai įvertinti nuosprendyje.

Apibendrinant galima būti daryti išvadą, kad tiek baudžiamojo proceso kodekso 158, 159 str., tiek Operatyvinės veiklos įstatymo nustatyta tvarka, panaudojant slaptus tyrėjus gauti duomenys gali būti naudojami kaip įrodymai baudžiamajame procese. Tačiau operatyvinės veiklos metu surinktiems duomenims yra keliami jų patikimumo patikrinimo privalomumas.

Tik teismas, teismo posėdyje įvertinęs slaptųjų tyrėjų veiklą ir jos pasėkoje surinktų duomenų teisėtumą, pagrįstumą suteikia arba nesuteikia jiems įrodymų statusą.

---

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus konsultacija „Dėl operatyvinės veiklos įstatymo“ Nr. 4.3., 2001m. balandžio 9 d..

PABAIGA

Manytume, kad suformuoti uždaviniai darbe buvo pasiekti.

Iškelta baigiamojo darbo hipotezė pasitvirtino, t.y. slaptųjų tyrėjų veikla kaip informacijos (duomenų) šaltinis baudžiamajame procese yra leistina, kadangi šios veiklos reglamentacija remiasi naudojamų prievartos priemonių proporcingumo bei žmogaus teisių apsaugos principais. Be to leistinas ir slaptųjų tyrėjų operatyvinės veiklos metu surinktų duomenų panaudojimas baudžiamajame procese, kadangi yra nustatytas jų transformavimosi į procesinius duomenis mechanizmas.

Šis darbas yra teorinio analitinio pobūdžio, jame buvo taikomi loginis, sisteminis, istorinis, lingvistinis tyrimo metodai, nagrinėjant teorinius literatūros šaltinius, Lietuvos Respublikos ir kitų šalių teisės aktus. Šios analizės pagrindu buvo sprendžiami darbe iškelti uždaviniai, daromos išvados.

Manytume, kad šis darbas galėtų būti panaudojamas pateikiant slaptųjų tyrėjų veiksmus atliekantiems asmenims, idant jų atliekami veiksmai būtų teisėti ir pagrįsti, o surinkti duomenys atitiktų procesinius įrodymams keliamus reikalavimus.

Darbo eigoje buvo prieita šių išvadų:

1. slaptųjų tyrėjų veiklos evoliucija, jos efektyvumas tiriant nusikaltimus suponavo jos įtvirtinimą baudžiamajame procese. Tuo iš esmės leido baudžiamajame procese realizuoti eilę iki tol išimtinai operatyvinės veiklos sferai priklausiusių tyrimo metodų ir veiksmų;
2. slaptųjų tyrėjų samprata apima tiek operatyvinės veiklos slaptuosius dalyvius, tiek baudžiamojo proceso kodekso BPK 158 str. tvarka tyrimą atliekančius asmenis.
3. BPK 158 str. tvarka veiksmus gali atlikti ne tik ikiteisminio tyrimo pareigūnas, bet ir prokuroras;
4. nors BPK 158 str. nedraudžia, tačiau neleistina šios straipsnio nustatyta tvarka veiksmus atlikti BPK 165 str. 2 d. nurodytiems asmenims;
5. slaptųjų tyrėjų panaudojimas BPK 158 str. 6 d. nustatyta tvarka neįmanomas, kadangi sankcionuojant šį veiksma turi būti nurodyti duomenys, kurie išaiškėja tik šio veiksmo atlikimo eigoje;
6. slaptųjų tyrėjų veikla vystosi įtvirtinant joje proporcingumo bei pagarbos žmogaus teisėms principus;
7. slaptųjų tyrėjų, kaip tyrimo formos taikymas, leistinas išimtiniais atvejais, kadangi tai visada susiję su žmogaus teisių varžymu;

8. atitinkamo slaptųjų tyrėjo veiksmo sankcionavimas ir provokacijos uždraudimas slaptųjų tyrėjų veikloje, nustato jų veiklos ribas;
9. slaptųjų tyrėjų veiksmų metu surinkta informacija gali būti naudojama kaip duomenys tik tuo atveju, jei ji surinkta neperžengiant sankcijoje nurodytų ribų bei tinkamai užfiksuota veiksmų atlikimo protokole;
10. išimtinis teisės suteikimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus asmeniui, kuriam siūloma atlikti nusikalstamus veiksmus ar dalyvauti juos atliekant, mažina šios procesinės prievartos efektyvumą, kadangi neleidžia prokurorui savo nuožiūra nustačius būtinybę inicijuoti šią tyrimo priemonę, bei parinkti tinkamiausius asmenis jai realizuoti.
11. slaptieji tyrėjai atlikdami veiksmus, teismas vertindamas šių veiksmų pasėkoje turi teikti išimtinę reikšmę Europos Žmogaus Teisių Teismo nustatytiems slaptųjų tyrėjų veiklos teisėtumo bei atlikimo pagrįstumo kriterijams.
12. dabartinė įrodymų samprata (BPK 20 str.) sudaro galimybę baudžiamajame procese naudoti slaptųjų tyrėjų operatyvinės veiklos metu surinktus duomenis;
13. galutinį sprendimą dėl slaptųjų tyrėjų veiklos metu surinktų duomenų kaip įrodymų panaudojimo baudžiamajame procese siekiant baudžiamojo proceso tikslų, gali priimti tik teismas (teisėjas), įvertinęs slaptųjų tyrėjų veiklos metu panaudotų veiksmų bei metodų teisėtumą, surinktų duomenų atitikimą įrodymams keliamiems reikalavimams.

Išnagrinėję šią temą norėtume pasiūlyti:

1. įtvirtinti draudimą atlikti veiksmus BPK 158 str. straipsnio nustatyta tvarka asmenims, nurodytiems BPK 165 str. 2 d.;
2. išplėsti nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų taikymo atvejus, prokurorui suteikiant teisę nustačius veiksmų atlikimo būtinybę, inicijuoti šios priemonės taikymą ne tik BPK 159 str. 1 d. numatytu atveju;
3. panaikinti BPK 158 str. 6 d. kaip neveiksmingą, kadangi sankcionavimo metu reikalaujama pateikti duomenis, kurie išaiškės tik priemonės taikymo metu.
4. BPK apibrėžti provokacijos turinį. Tai suteiktų teisinio aiškumo vertinant slaptųjų tyrėjų veiksmus provokacijos aspektu. Siūlyčiau BPK įtvirtinti OVĮ 6 str. 5 d. įtvirtintą logišką ir išsamią provokacijos sampratą;
5. įtvirtinti BPK draudimą slaptaisiais tyrėjais naudoti asmenis, kurie negali būti apklausti liudytojais BPK 158 str. tvarka, kadangi negalėjimas apklausti šių asmenų liudytojais varžytų asmens teisę į gynybą;

6. kadangi slaptųjų operatyvinės veiklos dalyvių surinkta informacija gali būti naudojama baudžiamajame procese (OVĮ 17 str., BPK 20 str.), reikėtų įgyvendinti deklaratyvią OVĮ 17 str. 3 d. nuostatą, t.y. Vyriausybei nustatyti operatyvinės informacijos pateikimo valstybės institucijoms tvarką.
7. BPK įtvirtinti nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sampratą, nustatant bendrus šių veiksmų atlikimo principus, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo „išgrynintus“ slaptųjų tyrėjų veiklos teisėtumo kriterijus.

Rašant darbą susidarė įspūdis, kad įstatymų leidėjas įtvirtindamas galimybę baudžiamajame procese naudoti slaptuosius tyrėjus tik dalinai atsižvelgė į analogiškų operatyvinės veiklos veiksmų naudojimą, iš to kylančias problemas, kadangi šių veiksmų reglamentaciją įtvirtino labai lakoniškai, bei nederindamas su kitais procesiniais straipsniais.

Šių veiksmų susijusių su slaptų metodų naudojimo praktika yra labai sunkiai suderinama su teismo nagrinėjimo viešumo, teisės į gynybą principais.

Prognozuojame, kad šie straipsniai ateityje bus neabejotinai keičiami, kadangi procesinių veiksmų atlikimas ir tvarka reikalauja aiškumo ir preciziškumo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisiniai aktai

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.
2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius. 1993. Su vėliau priimtais papildymais ir pakeitimais.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37-1341 su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741 su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
6. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003-05-01. Nr. 42.
7. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 65-2633.
8. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 50 – 1190.
9. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65 – 2633
10. Lietuvos Respublikos Valstybės ir tarnybos Paslapčių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės Žinios. 2004.01.07. Nr.: 4, Publikacijos Nr.: 29.
11. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos įsakymas „Dėl nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusiųjų asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2003.05.23. Nr.: 50, Publikacijos Nr.: 2230.
12. Konstitucinio teismo aktai. 3 knyga (1999-2001) \\ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 478-525.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Goda.G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai) // Teisingumo ministerija: Teisinės informacijos centras, 2003 psl. 43 – 44.

2. Panomariovas A., Rudzkis T., Baudžiamojo proceso ir operatyvinės veiklos sąveika // Jurisprudencija, 2000, t. 17 (9);
3. Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką I ir II dalys. Teisinės informacijos centras. – 2001. Vilnius.
4. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 1 ir 2 tomas. Teisinės informacijos centras. – 2003. Vilnius.
5. Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. – 1997. Vilnius. „Pradai“.
6. Cininas A. Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumо problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje // Jurisprudencija. LTU Mokslo darbai. 2001. Nr. 23(15).
7. Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. - 1999. Vilnius. „Saulužė“.
8. Goda G. Agento provokatoriaus veikla. Žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. 2000. Nr. 37.
9. Pakštaitis I. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus // Jurisprudencija, 2001, t. 23 (15),
10. Šimkus K. Nusikalstamos veikos imitacijos modelio ir slaptosios operacijos vieta operatyvinėje veikloje. // Jurisprudencija 2003, t. 42 (34).
11. P.Domeikis. Slaptieji teisėsaugos bendradarbiai: kas jie ? \ Akistata. 1997 m. rugsėjo 2 d., Nr. 66 (492). Psl. 4-5. Atkreiptinas dėmesys, kad dėl slaptumo straipsnyje minimo akto teisinė galia šiuo metu yra nežinoma.
12. Groop W. Besondere Ermittlungsmaßnahmen zur Bekämpfung der organisierter Kriminalität. Freiburg i.Br., 1993.
13. Kinzing J. Bewegung in der Lockspitzelproblematik nach der Entscheidung des EGMR: Muß die Rechtsprechung ihre strikte Strafzumessungslösung verabschieden ? // Strafverteidiger. 1999 Nr. 5. .
14. МВД России. Главный информационны центр. Зарубежный опыт. Операции с участием тайных агентов в США и ФРГ. Москва. 2000. Выпуск N 3..
15. Шумилов А.Ю. Основы уголовно - розыскного права (Правовое регулирование оперативно – розыскной деятельности). Общая часть: учеб. пособие. – М.: издатель Шумилова И. И., 2000. – 196 с.
16. Шумилов А.Ю. Основы уголовно - розыскного права (Правовое регулирование оперативно – розыскной деятельности). Общая часть: учеб. пособие. – М.: издатель Шумилова И. И., 2000.
17. Горайнова К.К., Общинскога В.С., Шумилов А.Ю.. Оперативно – розыскная деятельность: учебник \ Москва : INFRA– М, 2001..
18. Громов Н.А. Уголовный процесс. – 2003. Москва. "Приор".

19. Соловьев А.Б. Использование доказательств на предварительном следствии. – 2003.
Москва. "юрлитинформ".

SANTRAUKA

Vis tobulėjantys nusikaltimai, jų formos, apsunkina valstybės pareigą užtikrinti žmogaus ir piliečių teisių apsaugą. Valstybė vykdydama šią pareigą priversta taikyti ir tas nusikaltimų tyrimo priemones, kurios riboja žmogaus teises.

Šiame magistro baigiamojo darbo tikslas yra atskleisti nevienareikšmiai teisės mokslininkų vertinamas slaptųjų tyrėjų dalyvavimo tiriant nusikaltimus, klausimą.

Visa slaptųjų tyrėjų veikla analizuojama per jų veiklos metu gautų rezultatų panaudojimo baudžiamajame procese prizmę, iškelus hipotezę, kad slaptųjų tyrėjų veikla kaip informacijos (duomenų) šaltinis baudžiamajame procese yra leistina.

Ši hipotezė darbe tikrinama analizuojant slaptųjų tyrėjų sąvoką, slaptųjų tyrėjų rūšis, veiklos metu atliekamus veiksmus, jų ribas bei procesiniame įstatyme įtvirtintą įrodymų sampratą. Didelis dėmesys darbe skiriamas žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos klausimams slaptiesiems tyrėjams atliekant tyrimo veiksmus.

Nagrinėjant šią temą prieita išvados, kad slaptųjų tyrėjų veiklos reglamentavimas ir proceso įstatyme įtvirtinta įrodymų samprata leidžia naudoti slaptųjų tyrėjų surinktą informaciją (duomenis) baudžiamajame procese kaip įrodymus. Tačiau tai leistina tik tais atvejais, kai slapti tyrėjai neperžengia leistinų veiklos ribų, kurios nustatomos įstatymais, teismine praktika bei kiekvienu konkrečiu atveju teismo (kaip aukščiausio teisingumo vykdytojo) sankcija.

Tačiau darbo eigoje buvo nustatyti ir tam tikros slaptųjų tyrėjų veiklos reglamentacijos spragos ir trūkumai, susiję su slaptųjų tyrėjų atliekamais veiksmais, mažinančiais šios veiklos efektyvumą ir jos metu surinktų duomenų leistinumą naudoti kaip įrodymus.

SUMMARY

The perfectness of crime and the forms of crime difficult their investigation.

In order to protect humans and citizens rights and freedoms the state is obligated to apply even such methods, that restrict criminals rights.

The subject of this work is ambiguously considered application one of these forms, to be exactly, the form of application secret agents during the investigation in criminal procedure.

The participation of secret agents investigating crimes, the results of this investigation are looked over the prism how these results could be used in criminal procedure as the poof of quilt.

Considering this question is settled that legal application of secret agents and the conception of proof allow to use this form of investigation and their results as the proof in criminal procedure.

It has to be noted, that secret agents as the form of investigation is restricted and allowed in very particular cases, if secret agents don't go beyond law and settled sanction by court.

In conclusion it can be also mentioned, that in this work were identified the problems of regulation of applying this criminal – procedural investigation method, that can cause the slip of efficiency of the investigation and its rezults.

